

KANDIDATUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
VID INSTITUTIONEN BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP/BIBLIOTEKSHÖGSKOLAN
2013:50

Litteraturförmedling på folkbibliotek

Bibliotekariers tankar om kompetens och betydelsefulla egenskaper

KARIN BERGSTRÖM
HELENA SUNDSTRÖM

HÖGSKOLAN I BORÅS
VETENSKAP FÖR PROFESSION

© **Helena Sundström & Karin Bergström**
Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
- helt eller delvis - är förbjudet utan medgivande.

Svensk titel: Litteraturförmedling på folkbibliotek: Bibliotekariers tankar om kompetens och betydelsefulla egenskaper

Engelsk titel: Promoting literature: Public librarians on competence and key qualifications

Författare: Bergström, Karin & Sundström, Helena

Färdigställt: 2014

Handledare: Claes Lennartsson & Monika Johansson

Abstract:

This thesis deals with questions about competences and qualities that librarians in public libraries find that they need to be qualified suppliers of literature (books and magazines).

Our aim is to problematize the competence of the profession in relation to promoting literature, knowledge in literature and reading habits. We want to know what librarians themselves think about their own competences when it comes to supplying and promoting literature. Does it have to be a leisure interest or do they get the possibility to read during working hours?

What do librarians think it means to be a qualified promotor of literature and how do they acquire the right competence? Do they believe that their competence corresponds with the occupational requirements? How much of their knowledge about literature and promoting literature comes from personal interest and commitment?

We primarily used the theories about competence by Per-Erik Ellström. One of the theories is the one of implicit and explicit knowledge. We also used Daniel Goleman's theories about emotional competence.

We interviewed six librarians that all work daily with literature promotion. We found that our informants are all competent and very dedicated to their work and that they possess many of the competences that Goleman call emotional. But they do spend a lot of their free time on work. We think it would be useful with more time for librarians to read books and develop their competence at work. It would also be useful with a common strategy when it comes to literature promotion and also a common and general description on what 'knowledge in literature' really means.

Nyckelord: litteraturförmedling, folkbibliotek, bibliotekarier, kompetens, arbetsliv, läsning, kompetensutveckling.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	3
1.1 Bakgrund.....	3
1.2 Problemformulering.....	5
1.3 Syfte och frågeställningar.....	6
1.4 Tidigare forskning.....	7
2. Teori.....	10
2.1 Teoretiska utgångspunkter.....	10
2.2 Teoretiskt förhållningssätt.....	13
3. Metod.....	14
3.1 Insamlingsmetod.....	14
3.2 Analysmetod.....	16
3.3 Forskningsetiska överväganden.....	17
3.4 Informanterna.....	18
3.5 Begreppsförklaring.....	19
4. Resultat och analys.....	20
4.1 Bibliotekariernas syn på litteraturförmedling.....	20
4.2 Litteraturkännedom.....	22
4.3 Övriga betydelsefulla kompetenser.....	25
4.4 Kompetensutveckling.....	28
4.5 Upplevda krav i yrkesrollen.....	31
4.6 Utbildningsfrågor.....	33

5. Diskussion och slutsatser.....	36
5.1 Diskussion.....	36
5.2 Slutsatser i sammanfattning.....	39
5.3 Förslag på fortsatt forskning.....	42
Källförteckning.....	44
Bilaga 1.....	46

1. Inledning

Bibliotekariers yrkesroller är mångfasetterade och mångbottnade. En bibliotekaries arbetsuppgifter varierar oerhört beroende på vilken enhet, användargrupp och anställningsform den enskilde bibliotekarien har att förhålla sig till. Olika uppgifter och situationer kräver olika kompetenser. Under vår tid som studerande på bibliotekshögskolan i Borås har vi vid olika tillfällen kommit att arbeta på folkbibliotek. I det arbetet har vi mötts av biblioteksbesökare som kommit med frågor om olika sorters litteratur. Detta i sig var inte en revolutionerande upptäckt, vi vet att en stor del av yrket som folkbibliotekarie är att besvara besökares litteraturfrågor och ge dem alternativ inom området de frågar om, oavsett om frågorna gäller fack- skön- eller annan litteratur. Däremot väckte det tankar om hur bibliotekarierna skaffar sig kompetens inom området litteraturförmedling och litteraturkännedom. Vi började fundera på om folkbibliotekariers kunskaper inom dessa områden förutsätter att de har litteratur som fritidsintresse. I samband med detta uppstod också funderingar rörande i vilken utsträckning bibliotekariers professionella kompetens vilar på fritidsorienterade intressen och/eller erfarenhet som erhållits inom arbetstid, utbildning eller fortbildning. Dessa tankar väckte också frågor om vilket behov och utrymme det finns för kompetensutveckling inom litteraturförmedling och litteraturkännedom på arbetstid. Finns inget eller lite utrymme skulle detta kunna betyda att den kompetensutveckling som krävs för att ha kännedom om litteratur och litteraturförmedling förväntas ligga utanför bibliotekariens arbetstid vilket i så fall skulle kunna ha betydelse för bibliotekariers professionalitet inom litteraturkännedom och litteraturförmedling. I den här uppsatsen undersöker vi alltså folkbibliotekariers tankar kring yrkeskompetens i relation till litteraturförmedling, litteraturkännedom och egna läsvanor

1.1 Bakgrund

Listan över vad en fackutbildad bibliotekarie kan komma att arbeta med kan göras lång och det kan tyckas självklart att arbetet på dessa till uppbyggnad och inriktning helt olika arbetsplatser (företagsbibliotek, folkbibliotek, skolbibliotek, forskningsbibliotek, högskolebibliotek, sjukhusbibliotek och så vidare) skiljer sig åt på väldigt många sätt. Därför är det inte förvånande att det är omdiskuterat och omtvistat vilka kompetenser som utgör bibliotekarieyrkets kärna. Men det finns trots allt en vilja och strävan efter att vara en något sånär enad yrkeskår och att konstituera sig som en profession. Detta har bibliotekariekåren kämpat för sedan början av 1900- talet. Schreiber och Elbenhausen skriver i introduktionskapitlet till *antologin Bibliotekarerna; En profession i et felt af viden, kommunikation og teknologi* (2006, sid.10), att det krävs att man enas om vissa för yrket gemensamma nämnare för att göra bibliotekarieyrket till en profession. Ett stort steg i strävan mot professionalisering är att man för att bli bibliotekarie idag måste

genomgå en akademisk utbildning vilket ju kräver att de som håller i utbildningen har åsikter om vad en fackutbildad bibliotekarie bör kunna. Utbildningen är dock bara en del i den kompetens som krävs av en bibliotekarie, oavsett vilken arbetsplats man hamnar på.

I Bibliotekarien och professionen - en forskningsöversikt utgiven av Svensk Biblioteksforening 2008 står att de flesta är överens om att informationskompetens och kunskapsorganisation ingår i bibliotekarierykets kärna. Andra för yrket relevanta egenskaper som nämns här är social och pedagogisk kompetens och en förmåga att jämföra och värdera information och olika källor. Ytterligare kompetenser som bidrar till att vara en professionell bibliotekarie är förmåga att erbjuda service, förmedla kultur, ha god kännedom om litteratur och väcka läslust (Svensk Biblioteksforening 2008 s. 6). En av källorna som hänvisas till i *Bibliotekarien och professionen - en forskningsöversikt* är Anne Kappelin Rääfs och Martina Lundgrens magisteruppsats i vilken de undersökt vari bibliotekariers kärnkompetenser består. Det är i deras arbete tydligt hur många egenskaper av olika karaktär som anses vara viktiga för att behärska yrket som bibliotekarie. Författarnas resultat tyder exempelvis på att många bibliotekarier anser att personliga erfarenhetsbaserade kunskaper och egenskaper kan vara minst lika viktiga för att klara av yrket som bibliotekarie som mer formella utbildningsbaserade kunskaper (Kappelin Rääf, Lundgren 2004 s. 58, 59). Flera av dessa egenskaper kan också vara svåra att definiera. Vad är social och pedagogisk kompetens? Hur vet en bibliotekarie att hen besitter kunskap att kunna förmedla kultur och litteratur? Svaret är kanske att dessa förmågor inte är möjliga att mäta. För att lyckas som litteraturförmedlare är det rimligt att anta att det krävs en viss kännedom om litteratur, men också en förmåga att kunna läsa av och känna in besökarens önskemål och behov. Personliga egenskaper såsom initiativförmåga, inlevelseförmåga, anpassningsbarhet och övertalningsförmåga har kommit att ta fokus från akademiska meriter på arbetsmarknaden om detta skriver Daniel Goleman i *Känslans intelligens och arbetet* (Goleman 1998 s. 11). Detta gäller inte minst för bibliotekarier på folkbibliotek.

Under de senaste trettio åren har bibliotekariers användarperspektiv utvecklats från att litteraturen bibliotekarien förmedlade skulle vara av viss kvalitet och form till att användarna och deras behov och önskemål har hamnat i fokus. Dagens litteraturförmedling är avdramatiserad, personlig och vänskaplig. Gitte Balling och Nanna Kann-Christensen är forskare som verkar på IVA, (det Informationsvetenskapelige akademi), i Köpenhamn. (Mer information om författarna följer nedan under rubriken Tidigare forskning). Deras undersökningar visar att biblioteksbesökare uppfattar bibliotekarier som extra kunniga och passionerade läsare (2010 s. 2, 12). Författarna menar vidare att det är först nyligen som bibliotekarier börjat intressera sig för litteraturförmedling med ett engagemang som tidigare främst fanns hos barnbibliotekarier. Balling och Kann-Christensen skriver att de flesta

bibliotekarier har ingen eller lite lästid i sin arbetstid, men att de allra flesta har ett intresse för litteratur. Undersökningar visar att bibliotekarier i hög utsträckning läser dagsaktuell litteratur och att många har liknande smak när det gäller vilken litteratur de väljer att läsa på fritiden. Detta resulterar i att smala experimentella genrerna ofta blir osynliga i sammanhang för litteraturförmedling (Kann-Christensen, Balling 2011 s. 39, 46).

Lars Höglund är professor i biblioteks- och informationsvetenskap och verksam vid Göteborgs universitet. I sin text *Biblioteks- och informationsvetenskap som studie- och forskningsområde* skriver han att bibliotekarieutbildningen har bakgrund i flera fenomen, till exempel folkbildningen, biblioteksväsendet, informationstillväxten och informationsteknologins utveckling. Höglund tycker sig se att samhällsrelevansen är viktig för ämnet och att förmedlingen är av vikt i relation till detta. Han skriver att förmedling kan läsas som möjliggörande av förmedling. Exempel på detta kan vara att välja samlingarna och göra dem tillgängliga, med kännedom om önskemål och behov i samhället (2000 s. 5, 6). Förmedlingsarbetet på ett bibliotek handlar således om mycket mer än att ge besökaren boktips, eller boktips och övrigt förmedlingsarbete kan sägas vara en del av en för samhället viktig funktion. Höglund skriver vidare att folkbiblioteken är en viktig länk i kulturförmedlingen och att folkbiblioteken förväntas medverka i ett kulturpolitiskt program med inriktning på läsning och läsupplevelse (ibid s. 13). Förmedlingsarbetet på folkbibliotek tycks alltså vara en viktig funktion för verksamheten i relation till samhället och folkbibliotekets uppdrag.

I Litteraturutredningens slutbetänkande *Läsandets kultur* uppmärksammas att det syns en minskad läsförmåga och läsförståelse i Sverige. Litteraturutredningen slår därmed fast att en av bibliotekens viktiga uppgifter i framtiden är att arbeta läsfrämjande för att motverka denna trend (SOU 2012:65 s. 408). Återigen görs gällande att litteraturförmedling och litteraturkännedom, (som måste sägas utgöra en grundpelare i läsfrämjande verksamhet), är viktiga kompetenser hos bibliotekarietåren.

I sammanhanget vore det därför intressant att undersöka hur bibliotekarier själva ser på sin kompetens inom området litteraturkännedom och litteraturförmedling. Detta har vi fokuserat på i vår uppsats.

1.2 Problemformulering

Vi är medvetna om att bibliotekarieryrket innehåller många kompetenser som kan sägas utgöra yrkets kärna. Eftersom vi ser en komplexitet i vad litteraturförmedling och litteraturkännedom innebär för folkbibliotekarier har vi valt att fokusera på kompetenser inom dessa områden. Esilon och Ljungdahl har i sin magisteruppsats skrivit om hur bibliotekarier fördelar sin arbetstid. De kommer genom sin undersökning fram till att så

lite som knappt en tjugondel av arbetsveckan går åt till inläsning och bevakning (2006, s. 75-78). Vi finner det intressant att utvecklande av kompetenser som är så centrala för arbetet att de utgör en del av kärnan i professionen eventuellt kan förväntas utvecklas på fritiden. Vi blev därför intresserade av att undersöka hur folkbibliotekarier själva ser på sin kunskap och kompetens inom litteraturkännedom och litteraturförmedling. Det är detta område vi valt att fokusera på i uppsatsen.

1.3 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att undersöka folkbibliotekariers uppfattning om vad yrkeskompetens innebär i relation till litteraturförmedling, litteraturkännedom och egna läsvanor.

Vi vill undersöka om folkbibliotekarier upplever att de i sitt arbete har verktyg till god litteraturförmedling och litteraturkännedom, och huruvida de känner att de uppfyller de krav deras arbetssituation ställer inom dessa kunskapsområden.

Vi har i arbetet utgått från följande frågeställningar:

- Vad anser folkbibliotekarier att det innebär att vara kompetent inom litteraturförmedling och litteraturkännedom?
- Hur utvecklar folkbibliotekarier sin kompetens inom litteraturförmedling och litteraturkännedom?
- Uppfattar folkbibliotekarier att deras kompetens inom litteraturkännedom och litteraturförmedling motsvarar kraven arbetet ställer inom dessa områden?
- Hur ser folkbibliotekarier på sin kunskap om litteraturförmedling och litteraturkännedom i relation till personligt engagemang och intresse?

Vi är medvetna om att det finns många andra kompetenser som också utgör bibliotekarieyrkets kärna, till exempel informationssökning och kunskapsorganisation. I denna undersökning har vi dock valt att avgränsa oss till att skriva om litteraturförmedling och litteraturkännedom utan att för den sakens skull vilja förminska övriga kompetenser.

Ett intresseområde som ligger nära vårt är läsning av skönlitteratur och vilken roll folkbiblioteken har för att främja skönlitterär läsning och vilka fördelar som finns med detta. Vi har hittat ett flertal uppsatser som behandlar just skönlitteratur på folkbibliotek med fokus på förhållningssätt till detta inom biblioteksvärlden. Eftersom vi är mer intresserade av folkbibliotekariers uppfattning om sin kompetens inom litteraturkännedom och litteraturförmedling har vi valt att avgränsa oss till tidigare forskning som berör detta. De uppsatser vi läst har vi främst använt för att öka vår insikt

och förståelse för det område inom folkbiblioteksvärlden vi valt att undersöka samt för att få en bredare inblick i folkbibliotekaryrkets kompetenser och arbetssituation.

1.4 Tidigare forskning

Åse Tveit arbetar på högskolan i Oslo på avdelningen för biblioteks- och informationsvetenskap. Hon har skrivit boken *Innganger; Om lesning och litteraturformidling* där hon ger sin bild av vad god litteraturförmedling innebär i yrket som bibliotekarie. Här finns handfasta råd som bibliotekarier kan förhålla sig till när det gäller strategier för att bli en kompetent litteraturförmedlare. Tveit menar till exempel att engagemang ofta gör en god förmedlare, men att bibliotekarien inte bör bli så engagerad att samtalet förvandlas till propaganda. Hon menar också att litteraturförmedlaren ska läsa själv, ha genrekunskap, kunskap inom litteraturhistoria och ha förmågan att kunna läsa och bedöma komplexitetsnivån på texter samt se kunskapen hos den som frågar (2004, s. 24, 38-39). Vi har använt Tveits tankar om hur professionell litteraturförmedling bör gå till och jämfört det med våra informanternas strategier inom litteraturförmedling.

Nanna Kann-Christensen är doktor i organisationsutveckling inom folkbibliotek och docent på IVA, (det Informationsvetenskabelige akademi), i Köpenhamn där hon håller kurser i biblioteksutveckling. Gitte Balling är doktor i litterära estetiska upplevelser och är verksam på samma högskola som Kann-Christensen. Ballings forskningsområde är kulturförmedling, litteratursociologi och kulturell policy. Tillsammans bedriver Balling och Kann-Christensen ett forskningsprojekt som går under namnet *Föreställningar om litteraturförmedling* utifrån vilket de skrivit flera artiklar. Deras forskning behandlar bland annat litteraturförmedling på folkbibliotek och hur förutsättningar för litteraturförmedling på folkbibliotek har förändrats de senaste trettio åren. Idag sker till exempel en betydande del av bokprat och läsfrämjande verksamhet på webben och fokus har gått från en elitistisk bild av god kultur och litteratur till kulturell demokrati där användaren är i fokus. Vi har använt artiklar för att inhämta kunskap om hur synen på litteraturförmedling har ändrats genom åren och vilka förutsättningar som finns för litteraturförmedling idag. Dessa texter har vi främst använt för vår egen förståelse av området och refererar bara till dem i resultatredovisningen vid något enstaka tillfälle.

Vi är medvetna om att Kann-Christensens och Ballings forskning bedrivs i en dansk kontext. Vi har därför läst texten *Sverige - så in i Norden efter; En jämförelse av nationell bibliotekspolitik i Danmark, Finland, Norge och Sverige* utgiven av Svensk Biblioteksforening. Här skriver Anna Kåring Wagman att folkbiblioteken i Sverige, Danmark, Norge och Finland har haft liknande historisk utveckling och har präglats av liknande förändringar de senaste åren. Länderna har jämförbar ekonomisk och social sammansättning och folkbiblioteken har haft ungefär samma bakgrund och utveckling. Kåring Wagman menar också att vi idag står för samma utmaningar trots att det finns

variationer länderna emellan, som till exempel att Danmark satsat mer på folkbiblioteken än vad man gjort i Sverige (Kåring Wagman 2007, s. 7, 12, 25).

Vi bedömer att folkbiblioteken utformning och förutsättningar i Danmark liknar Sveriges tillräckligt mycket för att forskning som bedrivs i Danmark ska vara tillämpbar och intressant även i en svensk kontext.

Camilla Moring är lektor vid IVA, (det Informationsvetenskapelige akademi), i Köpenhamn. Tillsammans med Jenny Hedman som är forskare på Bibliotekshögskolan i Borås har hon skrivit om yrkeskompetens och lärande för bibliotekarier i *At blive bibliotekar - om læring og udvikling af professionsidentitet i uddannelse og praksis* som ingår i antologin *Bibliotekarierna- En profession i et felt af viden, kommunikation og teknologi*. Författarna tar upp hur utbildningen till bibliotekarie numera i stor utsträckning är inriktad på ett akademiskt plan och hur det påverkar inställningen till vad yrkeskunnande innebär. Moring och Hedman problematiserar begrepp som kunskap och kompetens och varför det behövs en blandning av teori och praktik. Denna text har inte haft en central roll i arbetet, men utgör en av byggstenarna för vår förståelse för vilka kompetenser bibliotekarieprofessionen vilar på.

Marie Eslons och Maria Ljungdahls magisteruppsats från 2006; *Vad gör de egentligen? En undersökning om bibliotekariers arbetsuppgifter*, handlar om att beskriva bibliotekariers främsta arbetsuppgifter och vilka kompetenser som är de viktigaste inom bibliotekarieryrket. Författarna problematiserar bibliotekariers kompetenser i relation till yrkesstatus där yrken med diffusa kompetensområden ofta får låg status. Författarnas slutsatser är att bibliotekarier är generalister och att allmänhetens inblick i yrkesroller är låg vilket kan vara en orsak till att yrket har låg status (Eslon, Ljungdahl 2006 s.76, 83, 86). Vi har främst använt Eslons och Ljungdahls uppsats för att få kunskap om vilka kompetenser som anses vara viktiga inom bibliotekarieryrket. Vi gjorde vår avgränsning mot litteraturförmedling och litteraturkännedom utifrån deras resultat att dessa byggstenar är en del av kärnan i bibliotekariers kompetens.

Anne Kappelin Rääf och Martina Lundgren skriver i sin uppsats *Folkbibliotekariens yrkesidentitet; Vad den består i och hur den formas* om vilka kompetenser som utgör grunden för arbetet på folkbibliotek. De undersöker också hur synen på bibliotekariers kompetenser förändrats under den tid som det varit möjligt att utbilda sig till bibliotekarie. Genom att titta på hur utbildningarna sett ut genom tiderna. Med uppdelningen 1970- talet, 1980-talet och 1990- talet undersöker de vilka kompetenser som ansetts vara viktiga för bibliotekarier. De kommer fram till att utbildningen under 1970- talet präglades av praktisk kunskap och utbildningen i hög utsträckning utgjordes av praktik. På 1980- talet var utbildningen yrkesinriktad utan krav på forskningsförberedande aktiviteter. Tyngdpunkten låg på bibliotekskunskap och litteraturorientering. Under 1990- talet präglades förändringen i utbildningen till stor del

av IT- utvecklingen vilket gjorde att utbildningen hade mer fokus på teknik och det teoretiska. Författarna menar att det under 1990- talet skedde en förskjutning av fokus från kultur till information, och att utbildningen nu fick en tydligare akademisk prägel (Kappelin Rääf, Lundgren 2004 s.52 ff).

Förutom skillnader i utbildningen genom tiderna har Kappelin Rääf och Lundgren försökt sammanställa kunskaper och kompetenser som bibliotekarier anser vara viktiga i sitt arbete. Här kommer de fram till att det är svårt att hitta vad bibliotekariers kärnkompetens är, men att de kompetenser som uppfattas vara viktiga kan delas upp i två grupper; formell och funktionell. Under formell kompetens hamnar informationssökning, kunskapsorganisation, pedagogisk kompetens och litteraturkunskap. I kategorin funktionell kompetens hamnar social kompetens, nyfikenhet, flexibilitet, serviceinriktning och god kommunikationsförmåga. Bibliotekarierna i undersökningen lyfte i hög utsträckning fram värdet av funktionell kompetens före formell (Kappelin Rääf, Lundgren 2004 s.59). Dessa slutsatser är intressanta i relation till vår uppsats eftersom stora delar av de funktionella kompetenserna är egenskaper som inte ingår i bibliotekariernas utbildning och inte verkar ha gjort det under de senaste fyrtio åren. Kappelin Rääfs och Lundgrens resultat blir intressanta att jämföra med vårt.

En annan uppsats som ligger nära vårt ämne är Annelie Linds *Skönlitteraturens budbärare; Folkbibliotekariers syn på det litteraturförmedlande arbetet*. Lind har gjort ett gediget arbete och fokuserat på såväl litteraturförmedling, litteraturkännedom och yrkeskompetenser. Hennes utgångspunkt är skönlitteratur och vilka fördelar som finns med att läsa detta. I Linds arbete är det också bibliotekariers inställning till skönlitteraturen som positiv kraft som är i fokus, och det är med den utgångspunkten hon undersöker deras kompetens i det litteraturförmedlande arbetet (Lind 2010 s.47). Vi har haft stor nytta av Linds arbete och vår uppsats kan i sin ringa omfattning ses som ett komplement till hennes. Vårt fokus är inte bara på skönlitteratur utan omfattar all litteratur som folkbibliotekarierna själva anser ingår i det litteraturförmedlande arbetet. Vårt fokus är helt och hållet på bibliotekariernas uppfattning om sin yrkesroll, inte på användarna eller de effekter läsningen kan tänkas ha på dem.

Lind kommer i sin uppsats fram till att bibliotekariers litteraturkännedom främst bygger på att de intresserar sig för litteratur på sin fritid och att kunskaper inom litteraturförmedling i hög utsträckning bygger på erfarenheter och inte utbildning. Hennes informanter menar att kompetens inom förmedlingsarbetet bygger på litteraturkännedom och en rad sammansatta kunskaper och egenskaper vilka de själva har skyldighet att tillägna sig. Lind efterfrågar därför en gemensam teoretisk grund för det litteraturförmedlande arbetet, utökade praktikgemenskaper där erfarenhet kan utbytas och väl utvecklade sökverktyg och kataloger som kan underlätta i det förmedlande arbetet (Lind 2010 s. 52, 55, 62).

Vi har använt Linds uppsats som bakgrund till vår undersökning och har med intresse jämfört hennes resultat med vårt. De uppsatser vi läst har vi främst använt för att öka vår insikt och förståelse för det område inom folkbiblioteksvärlden vi valt att undersöka samt för att få en bredare inblick i folkbibliotekarieyrkets kompetenser och arbetssituation.

2. Teori

I detta kapitel redovisas uppsatsens teoretiska utgångspunkter och vårt förhållningssätt till teorin. I avsnitt 2.1 beskriver vi de två teorier vi använt oss av i arbetet med analys av det empiriska materialet undersökningen genererat. Under 2.2 beskriver vi kortfattat vårt teoretiska förhållningssätt.

2.1 Teoretiska utgångspunkter

Eftersom uppsatsens fokus är på folkbibliotekariers kompetens inom litteraturförmedling och litteraturkännedom har vi valt att arbeta med Per-Erik Ellströms övergripande teorier om olika sorters kompetenser med utgångspunkt i boken *Kompetens, utbildning och lärande i arbetslivet; Problem, begrepp och teoretiska perspektiv*. Ellström är professor i pedagogik vid Linköpings universitet och hans arbete har riktat sig mycket mot organisationsteori, utbildning, lärande i arbetslivet och kompetensutveckling. Hans bok erbjuder ramar för vad yrkeskompetens innebär och hur det kan yttra sig om det finns glapp mellan förväntningar på kompetens och kunskap och reell kompetens och kunskap. Här finns även definitioner på begrepp som yrkeskompetens, kvalifikation och kunskap som vi i stor utsträckning utgått från i uppsatsen. För att ge läsaren överblick har vi valt att ställa upp definitionerna av begreppen i punktform. Vi kommer dock inte att använda denna struktur vid analysen av vårt empiriska material, den är bara ett sätt att göra teorierna lättare att överskåda. Vi har använt Ellströms teorier som vägledande i vårt arbete och jämfört dem med informanternas utsagor. Teorierna har dock inte varit vägledande i hur uppsatsen utformats eller hur vi bedrivit undersökningen. Våra slutsatser har dragits i relation till Ellströms teorier vilka har använts som någon form av teoretiskt bollplank då vi analyserat uppsatsen empiriska material. Nedan följer definitioner av begrepp som de beskrivs i Ellströms bok.

Ellström beskriver kompetens som:

- förmågan att framgångsrikt, (enligt egna eller andras kriterier), utföra ett arbete.
- förmågan att identifiera, utnyttja och, om möjligt, utvidga det tolknings- handlings- och värderingsutrymme som arbetet erbjuder.

- relationen mellan en individs förmåga i olika avseenden och en viss uppgift, (klass av uppgifter), eller ett visst arbete (Ellström 1992 s. 21).

Eftersom vi anser att många krav på folkbibliotekariers yrkeskunskap är vagt definierade har vi funnit Ellströms tankar om olika sorters kompetenser och kunskap intressanta att applicera på informanternas svar. Ellström gör skillnad mellan det han kallar explicit (teoretisk) kunskap vilket är kunskap som går att verbalisera och därmed också att kommunicera och implicit (tyst) kunskap. Det är framförallt de implicita kunskaperna vi har intresserat oss för. Ellström delar upp i denna i fyra underkategorier:

- Filosofisk innebörd av implicit kunskap: Den kunskap som man av logiska eller principiella skäl inte kan ge en fullständig formulering i språklig form.
- Psykologisk innebörd av implicit kunskap: Den kunskap som man av psykologiska skäl, (till exempel brist på begrepp eller motivation), inte kan eller vill verbalisera.
- Sociologisk innebörd av tyst kunskap: Den kunskap som faktiskt används i ett arbete utan att det officiellt erkänns eller efterfrågas av arbetsgivaren.
- Erfarenhetskunskap: Bygger på att se mönster, alltså att känna igen och bedöma utifrån tidigare erfarenheter.

Ellström gör också en indelning av fem olika sätt att definiera yrkeskunnande:

- Yrkeskunnande som formell kompetens, det vill säga den kompetens som förvärvats genom formell utbildning och som kan dokumenteras med betyg, intyg, diplom eller dylikt.
- Yrkeskunnande som reell kompetens, det vill säga den faktiska kompetens som en individ besitter, och som följaktligen individen potentiellt kan utnyttja för att lösa en uppgift eller utföra ett arbete.
- Yrkeskunnande som utnyttjad kompetens, det vill säga den kompetens som individen besitter och som dessutom kommer till faktisk användning i arbetet.
- Yrkeskunnande som den kompetens som i någon mening reellt krävs för att utföra arbetet på ett framgångsrikt sätt.
- Yrkeskunnande som den kompetens som formellt eller informellt föreskrivs och efterfrågas för ett visst arbete (ibid. 1992 s. 38).

Ellströms tankar är intressanta i relation till folkbibliotekariers yrkeskunskaper eftersom dessa verkar vara svåra att definiera. Ellströms teorier om implicita kunskaper och hur dessa påverkar de professionella som besitter den är därför användbara i detta

sammanhang. Hans bok kommer att utgöra grunden för uppsatsens teoretiska utgångspunkt när det gäller vilken kompetens och yrkeskunnande bibliotekarier uppfattar att de har och vad det innebär för deras arbete. Vi kommer att använda teorierna i analysen av informanternas svar, men har inte organiserat syfte eller frågeställningar med hänsyn till dem.

Som en förlängning av Ellströms teorier om implicita kunskaper har vi intresserat oss för forskning som resonerar kring "emotionell kompetens". Daniel Goleman är en amerikansk psykolog, författare och vetenskaplig journalist som skrivit boken *Känslans intelligens och arbetet* (1998). Denna bok grundar sig på ett tvåårigt forskningsprojekt med material från 500 olika företag där experter gjort analyser om vilken roll känslans intelligens spelar för framgången hos de anställda i sin yrkesroll. Goleman menar att det han kallar känslans intelligens spelar en fundamental roll för arbetsprestationen. Känslans intelligens förklarar han som förmågan att kunna hantera sina känslor så att de uttrycks på ett lämpligt och effektivt sätt för att möjliggöra för människor att samarbeta smidigt mot gemensamma mål.

Goleman gör en uppdelning för emotionella kompetenser som personliga eller sociala kompetenser. Vi visar dem här i en tabell där vänster kolumn är de egenskaper som Goleman kallar personlig kompetens och höger kolumn är det han menar ingår i social kompetens. Vi kommer inte att dela in vårt empiriska material enligt dessa indelningar. De är bara till för att göra Golemans teorier mer överskådliga.

Figur 1: Strukturering av Golemans emotionella kompetenser. Från Goleman 1998 s. 34-37

Personlig kompetens: Bestämmer hur vi uppträder.	Social kompetens: Bestämmer hur vi hanterar relationer
Självinsikt: emotionell medvetenhet, korrekt självbedömning och självförtroende.	Empati: att förstå andra, att utveckla andra, serviceorientering, att hantera olikheter och politisk medvetenhet.
Självstyring: självkontroll, pålitlighet, noggrannhet, anpassningsförmåga och innovationsförmåga.	Social förmåga: påverkan, kommunikation, konflikthantering, ledarskap, förmåga som förändringskatalysator, uppbyggnad av gemenskap, samverkan och samarbete och teamförmåga.
Motivation: prestationsvilja, engagemang, initiativförmåga och optimism.	

De färdigheter som redovisas i tabellen (Figur 1 s.12) är i stor utsträckning desamma som Åse Tveit menar ligger till grund för att bli en god litteraturförmedlare varför vi tycker att Golemans tankar är intressanta att jämföra med de svar vi fått från informanterna. Goleman anser att de emotionella kompetenserna kan utvecklas och har satt samman en inlärningsmodell för utveckling av dessa. Här följer några sammanfattande grundpelare i Golemans inlärningsmodell:

- Bedöm villigheten hos personalen och om någon inte är redo måste man först arbeta med det.
- Motivera och förklara varför utbildningen är bra och kommer att löna sig.
- Människorna får själva välja sina utvecklingsmål och utforma en plan.
- Ha fokus på tydliga mål och formulera tydligt kompetensens speciella krav.
- Uppmuntra för att skapa mening med förändringen.
- Utvärdera och finn ett sätt att mäta kompetensen och hur den visar sig i arbetet. (ibid s. 271)

Vi har inspirerats av och relaterat till Golemans teorier i relation till våra informanternas tankar om litteraturförmedling och litteraturkännedom. Vi vill på detta sätt försöka hitta en möjlighet till professionalism i de kompetenser som bygger på vad Goleman kallar mjuka värden och känslans intelligens. Enligt Goleman finns det strategier för att skaffa sig emotionell kompetens varför vi finner det intressant att jämföra hans tankar om hur detta går till med hur våra informanter tycker att de skaffar sig de kunskaper de behöver i sitt arbete.

2.2 Teoretiskt förhållningssätt

För information om hur forskning inom samhällsvetenskap kan bedrivas har vi använt boken *Samhällsvetenskapliga metoder* av Alan Bryman. Bryman är professor vid School of Management, University of Leicester, och boken ger en omfattande beskrivning av olika sätt att bedriva samhällsvetenskaplig forskning på, med både kvalitativa och kvantitativa metoder.

Bryman skriver om induktiv och deduktiv inställning till teori där teorin i det induktiva synsättet är ett resultat av forskningen. Inom deduktiva strategier är det teorin som styr forskningen. Bryman skriver att det är bäst att uppfatta deduktiva och induktiva strategier som tendenser, inte som en distinktion som alltid gäller (Bryman 2002 s. 25). Vi har använt teori och tidigare forskning som stöd, jämförelse och tolkningsram för det material vi samlat in, men de teorier vi använt kan inte sägas ha styrt vår undersökning. Vi tolkar det deduktiva synsättet som en strategi där det finns tydliga teoretiska

strukturer som präglar undersökningens utformning. Vi har förvisso utgått från teorier om olika sorters kompetenser som bas i analysen av vårt resultat, men dessa teorier har inte styrt hur vi genomfört undersökningen. De har heller inte styrt vilka frågor vi ställt till informanterna. Däremot har vi använt teorierna i analysen av det insamlade materialet vilket sedan lett fram till våra egna tolkningar och slutsatser.

De teorier vi använt oss av är vad Bryman kallar teorier på mellannivå. Dessa teorier kommer ofta från undersökningar av olika slag och gör inte anspråk på att vara allmängiltiga vilket gäller för "Grand theories". De senare är mer omfattande och behandlar ofta hela verkligheten (Bryman 2002 s. 17, 27).

3. Metod

Detta kapitel innehåller de metoder vi använt i arbetet med uppsatsen, till att börja med för insamling av material under 3.1. I avsnitt 3.2 behandlas med vilken metod vi analyserat vårt empiriska material. Därefter hanterar vi forskningsetiska ställningstaganden under 3.3. En kortfattad översikt över informanterna finns i avsnitt 3.4 samt begreppsförklaring under 3.5.

3.1 Insamlingsmetod

Vi har valt en kvalitativ forskningsansats till vår undersökning. Pål Repstad är professor i religionssociologi och verksam vid universitetet i Agder i Norge. Han har långvarig erfarenhet av forskning med kvalitativa metoder. Repstad skriver i sin bok *Närhet och distans; Kvalitativa metoder i samhällskunskap* att kvalitativa metoder handlar om att karaktärisera egenskaper eller framträdande drag hos ett fenomen. Han menar att man genom kvalitativa undersökningsmetoder kan få insikter om det grundläggande och särpräglade i en viss miljö (Repstad 2007 s. 13, 22). Bryman skriver att fenomenologen betraktar mänskligt beteende som en produkt av hur människor uppfattar och tolkar världen, och att det inom fenomenologin är studieobjektets perspektiv som är i fokus (2002 s. 27, 28). Vi har förvisso velat fokusera på informanternas verklighet, men vi har inte haft ambitionen att skildra denna utan tolkning. Tvärtom har vår ambition varit att tolka materialet och försöka se en helhet. Mer om detta senare.

Vi är intresserade av folkbibliotekariers beskrivningar och tankar kring vad litteraturförmedling och litteraturkännedom är, deras uppfattning om sin egen kompetens inom området samt vad dessa beskrivningar, uppfattningar och upplevelser kan tänkas innebära för dem i yrket som folkbibliotekarie. För att få inblick i detta har vi valt att använda kvalitativ intervju som metod eftersom vi tror att den data som denna metod genererar kan ge oss tillgång till bibliotekariernas syn på sin verklighet. För insikt i hur professionella intervjuer kan genomföras har vi använt boken *Intervjumetodik* av Annika Lantz som är professor i psykologi och verksam vid

Stockholms universitet. Hon skriver om intervjuer ur ett vetenskapligt perspektiv och ger handfasta tips om hur intervjuer kan genomföras beroende på vilken typ av undersökning man är ute efter. Lantz skriver att det i den öppna intervjun ställs frågor om vari fenomenet består, hur någonting är och vilken mening det har. Det är informanten som definierar och avgränsar fenomenet. I de strukturerade intervjuerna är det istället i förväg definierade fenomen som är av intresse (Lantz 2013 s. 44).

Eftersom vi är intresserade av att undersöka bibliotekariernas egna tankar om litteraturförmedling och litteraturkännedom är det av vikt att bibliotekarierna själva definierar dessa kunskaper. Intervjuerna kommer att grundas på relativt öppna frågor, men vi har en fast frågelist som varje intervju har följt. Vi har alltså inte använt oss av den helt öppna intervjumetoden. Lantz kallar detta för den riktat öppna intervjun där vida frågor belyses med frågeområden som intervjuaren följer upp under intervjun. Ett annat begrepp för denna sortens intervju är semistrukturerad. I dessa former av intervjuer förutsätts fenomenet vara meningsfullt i ett sammanhang som till vissa delar är bestämt av intervjuaren skriver Lantz. Intresset riktas mot att undersöka individers upplevelse av ett fenomenets kvaliteter. Intervjuaren söker sammanhangsbestämd kunskap om de kvaliteter som intervjuaren har definierat (Lantz 2013 sid. 47, 61). Vi tror att den riktat öppna intervjun är den metod för datainsamling som bäst stämmer överens med det vi önskar uppnå med vår undersökning, nämligen att undersöka vad olika bibliotekarier anser att det innebär att vara kompetent inom litteraturförmedling och litteraturkännedom.

I kvalitativa studier är mätning underordnat, och texten är här ett centralt uttryck (Repstad 2007, s. 14). Vi gör alltså inga anspråk på att genomföra en undersökning som genererar generaliserbara resultat. Däremot vill vi att resultaten ska vara tillförlitliga, alltså ha hög reliabilitet. För att uppnå detta genom intervjustudier skriver Lantz att intervjun ska ge data som speglar källan. Hon menar att detta möjliggörs om intervjuaren ställer frågor som inte riktas mot ett önskat resultat och sedan bara tolkar det som sagts, inte beteenden och annan information (Lantz 2013 s. 14-16, 139). I vårt arbete har detta inneburit att vi försökt låta bli ledande frågor som kunde ge informanterna känslan av att det fanns ett "rätt" svar. Vi har bara analyserat den text vi fått genom intervjuerna och inte gjort några observationer.

Kraven på informanterna var att de skulle arbeta på folkbibliotek. I vår mening borde det kriteriet räcka för att de i sin yrkesroll kommit i kontakt med litteraturförmedling och litteraturkännedom tillräckligt mycket för att kunna ge oss svar utifrån sin erfarenhet. Om skillnaden i deras svar sedan eventuellt grundar sig i olika aspekter av personlighet och bakgrund har vi inte bedömt vara intressant för vår undersökning. Repstad lyfter fram att syftet med intervjun är att få människor att prata om sådant som de själva tycker är viktigt (2007, s. 98) någonting vi har haft i åtanke då vi utformat intervjufrågorna som varit relativt öppna till sin karaktär, (se bilaga 1).

Vi har också läst biblioteksplanen för de bibliotek informanterna arbetar på samt bibliotekslagen. Detta för att kunna jämföra skriftligt ställda krav på bibliotekariernas kompetens med de krav de själva upplever finns i deras yrkesroll. Vi har använt biblioteksplanen för den kommun vi gjort våra intervjuer i. Denna kommer vi av hänsyn till de medverkande i vår undersökning inte att redovisa eftersom det skulle äventyra vårt löfte om sekretess till dem. Denna biblioteksplan sträcker sig till 2010, och det finns ingen ny i dagens läge. Biblioteksplanen har varit oss till hjälp för att jämföra informanternas verklighet med de bestämmelser som finns om deras yrkesområde.

3.2 Analysmetod

“Data talar inte för sig själva, de måste tolkas” skriver Repstad (2007 s. 127). För att kunna tolka vårt empiriska material har vi valt att spela in alla intervjuer och att transkribera alla våra inspelningar. Den text intervjuerna genererat har vi sedan delat in i kategorier utifrån vårt syfte och våra frågeställningar. Vi har kallat kategorierna:

- Kunskap inom litteraturförmedling
- Litteraturkännedom
- Övriga betydelsefulla kompetenser
- Kompetensutveckling
- Upplevda krav i yrkesrollen
- Utbildningsfrågor

Efter att vi gjort denna indelning tilldelade vi varje kategori en egen färg. Därefter förde vi in den transkriberade texten under den rubrik vi ansåg att den passade bäst. Vi färgmarkerade då textavsnittet med den färg vi bestämt att den aktuella rubriken skulle ha. Vissa textavsnitt hörde hemma under flera rubriker vilket gjorde att de fick flera färgkodningar. Vi har använt kodning för att kunna se mönster i och få struktur på det insamlade materialet och för att lättare kunna sammanställa resultatet. Vi har valt att återge informanternas utsagor i skriftspråk så långt det varit möjligt, och inte citerat dem ordagrant i de fall de använt slanguttryck eller dialektala varianter på ord. När informanterna gör en paus markerar vi detta med tre punkter ... och när vi hoppat över en del av citatet som vi bedömt vara irrelevant i sammanhanget markeras det med snedstreck och tre punkter /.../.

Vi har tolkat texten genom att försöka läsa in generella egenskaper och sammanhang i vårt empiriska material, vilket är en hermeneutisk process. Inom hermeneutiken sker tolkningsarbetet växelvis mellan helheten och detaljerna. Ofta liknas processen vid en cirkel eller spiral där man genom att skaffa sig en helhetsbild av det insamlade

materialet och hitta betydelser av denna i enskilda teman och utsagor återigen kan gå tillbaka till helheten med en mer reflekterande tolkning (Repstad 2007 s. 137). I vårt arbete har detta inneburit att vi efter att ha transkriberat intervjuerna läst dem i sin helhet. Därefter har vi urskilt generella teman som vi tolkat genom att jämföra med Ellströms teorier om olika sorters kunskap samt till Golemans tankar om emotionella kompetenser. Som exempel har vi jämfört Ellströms uppdelning av implicit kunskap med hur informanterna berättar om sina kunskaper inom litteraturförmedling och litteraturkännedom. I dessa jämförelser har vi sökt likheter och skillnader mellan teorierna och vårt empiriska material.

Repstad skriver att man inom kvalitativ forskning ska beskriva helheter, inte bara isolerade variabler (2007 s. 140). För att kunna göra det har vi försökt att hitta samband mellan informanternas utsagor som kan komma att utgöra en helhet om deras uppfattning om kompetens inom litteraturförmedling och litteraturkännedom. Vi är dock medvetna om att det finns en risk med detta, nämligen att man i denna strävan efter helheten kan komma att bortse från inre motsättningar i det empiriska materialet (Repstad 2007 s. 138). Vi har därför försökt att lyfta fram även det som inte passar in i helheten och synliggöra tvetydigheter.

3.3 Forskningsetiska överväganden

Vid användning av kvalitativa intervjuer som metod till materialinsamling är det mest fundamentala att informanterna är intresserade av att samarbeta. Detta tror vi uppnås bäst genom att skapa en förtroendefull relation till dem som ingår i studien. För att kunna skapa sådana relationer är forskningsetiska överväganden helt centrala. För det första måste informanterna samtycka till intervjun och inte känna sig tvingade att delta i undersökningen (Trost 1997 s. 94). De tillfrågade personerna har visat entusiasm till att medverka, så vi har inte känt att vi har behövt övertala någon, allt har byggts på frivillighet. Enligt Repstad (2007 s. 104-105) är informanterna mer utsatta ju mer de upplever att de förväntas delta i undersökningen. I vårt fall har ingen chefsperson varit inblandad i rekryteringen av informanter, varför vi gjort bedömningen att deras medverkan varit helt av fri vilja och eget intresse. Vi har också informerat dem om att de när som helst kunnat dra sig ur om de så önskat.

Förutom frivilligt deltagande är det av etiska skäl viktigt att informanterna känner till undersökningens syfte och vad som förväntas av dem. De ska också känna sig trygga med att de uppgifter de lämnar behandlas som konfidentiella handlingar, och att det insamlade materialet endast används till undersökningen de gått med på att medverka i (Repstad 2007 s. 90). Med hänsyn till detta har vi innan intervjuerna underrättat informanterna om vad vi önskar undersöka i vår uppsats och vilken sorts frågor vi velat ställa till dem. Vi har också gjort bedömningen att våra frågor är av yrkesmässig

karaktär och vi har därför inte oroat oss nämnvärt för att intervjuerna blivit mer personliga än de intervjuade önskat.

För att skydda informanternas identitet har vi gett alla medverkande fiktiva namn. Vi har också valt att inte skriva ut vilken kommun våra informanter är yrkesverksamma i eftersom denna information skulle kunna äventyra sekretessen.

3.4 Informanterna

Vi har intervjuat sex bibliotekarier som arbetar på olika folkbibliotek i Västra Götaland. Vi har kommit i kontakt med dessa personer genom att en av oss arbetar i samma kommun som de intervjuade, dock har denna anställning precis påbörjats. Informanterna har alltså en relation till den de blivit intervjuade av, men de arbetar inte alltid tillsammans. Det kan förstås diskuteras huruvida det finns nackdelar med att intervju personer inom samma bibliotekssystem, men med tanke på att arbetsätten skiljer sig en hel del åt mellan de olika filialerna och huvudbiblioteket och personalen inte träffas ofta, gjorde vi bedömningen att det inte borde påverka undersökningen negativt. Vi fick aldrig uppfattningen att informanterna kände sig obekväma med att svara. Istället fanns en förtrogenhet i samtalet och en känsla av att informanterna kände att den de blev intervjuade av kände till och förstod deras situation.

Eftersom vi är intresserade av om det finns en gemensam syn på för bibliotekarieprofessionens relevanta kompetenser har vi strävat efter att intervju bibliotekarier med olika yrkesroller. Därför har vi valt att intervju både barnbibliotekarier och bibliotekarier som arbetar på vuxenavdelningar. De intervjuade har alla samma typ av arbetsuppgifter vid de tillfällen då de på schemalagd tid sitter i bibliotekets informationsdisk, där de träffar både barn och vuxna. Vissa av dem vi intervjuat arbetar på samma bibliotek och har därför eventuellt kunnat prata med varandra om hur de svarat och diskuterat intervjuerna. Detta skulle kunnat påverka deras svar. Vi gjorde dock alla intervjuerna inom ett mycket kort tidsspann (cirka en vecka) och vi berättade heller inte vilka andra som skulle intervjuas.

Nedan följer en kortfattad beskrivning av informanterna:

Johanna: Är i trettioårsåldern och har arbetat som bibliotekarie i cirka tre år. Johanna är barn- och ungdomsbibliotekarie på filial.

Barbro: Är i sextioårsåldern och har arbetat som bibliotekarie hela sitt yrkesverksamma liv. Ansvarig för talboksavdelningen samt "Boken kommer" för låntagare med särskilda behov.

Kajsa: Är i trettioårsåldern och har arbetat som bibliotekarie i ett par år. Hon är anställd som barnbibliotekarie på biblioteksfilial.

Malin: Är i trettioårsåldern och arbetar på bokbussenheten.

Signe: Är i trettioårsåldern och arbetar som IT-bibliotekarie på huvudbibliotek sedan några år tillbaka.

Birgitta: Är i sextioårsåldern och arbetar som bibliotekarie sedan cirka tjugo år. Arrangemangsansvarig på huvudbiblioteket.

3.5 Begreppsförklaring

För att läsaren lättare ska kunna följa resonemanget i uppsatsen följer här definitioner på de begrepp som kommer att diskuteras och undersökas:

Enligt Nationalencyklopedin beskrivs begreppet litteratur som en “samlingsbeteckning för skrivna texter som uppfyller vissa estetiska kriterier.” (www.ne.se/litteratur, 20131227) Begreppets definition i uppsatsen bör täcka litteratur som efterfrågas av besökare på folkbibliotek, såväl facklitteratur som skönlitteratur i bok- eller tidningsform.

Litteraturkännedom är i vår mening att känna till allt från klassiker till nyligen utgiven litteratur, på både bredden och djupet. Helt enkelt ett visst mått av allmänbildning då det gäller litteratur. Vi har vår egen förståelse av vad begreppet litteraturkännedom innebär, men det är vad informanterna menar med detta vi främst är intresserade av och hoppas kunna redovisa i uppsatsens resultatdel.

Med litteraturförmedling tänker vi oss allt det arbete som bedrivs för att åtkomliggöra, tillgängliggöra och förmedla litteratur. Detta inkluderar alltså både direkta och indirekta aktiviteter där till exempel utställningar och skyltning är indirekt förmedling och exempelvis boksamtal och läsecirklar med bibliotekets besökare är direkt förmedling. Det litteraturförmedlande arbetet kan enligt vår mening ha olika syften, (som att bredda besökarens smak eller bidra till läskunnighet), men även här är det det som informanterna lägger i begreppet som är av störst intresse för uppsatsen.

När vi fortsättningsvis skriver bibliotekarie kommer vi att mena folkbibliotekarie. Vidare syftar vi på personer med relevant utbildning på universitets- eller högskolenivå kvalificerade för just bibliotekarieyrket och med en examen i biblioteks- och informationskunskap eller utbildning som kan bedömas likvärdig. Likaså kommer biblioteksbesökare syfta på människor som besöker folkbibliotek.

4. Resultat och analys

Vi har valt att analysera resultatet löpande i anknytning till att vi redovisar vårt resultat. Detta för att vi tror att läsningen på så sätt blir mer intressant och för att undvika att analysdelen blir en upprepning av resultatredovisningen.

4.1 Bibliotekariernas syn på litteraturförmedling

Under denna rubrik handlar det om vad informanterna tycker är viktigt för att lyckas med litteraturförmedling och hur de själva arbetar med detta. Även de andra rubrikerna kommer att handla om litteraturförmedling, men med olika infallsvinklar. Detta avsnitt kan betraktas som en introduktion till resultatdelen.

I den lokala biblioteksplanen för mål och verksamhet står att:

Bibliotekets tjänster ska vara tillgängliga för alla och främja intresse för läsning, utbildning och kunskapsutveckling. Biblioteket ska arbeta för fri åsiktsbildning samt värna om yttrandefriheten och alla människors lika värde. /.../ (Ortens) stadsbibliotek ska erbjuda ett allsidigt urval av litteratur, informations- och övriga bibliotekstjänster som förmedlas med professionalism och användarvänlighet.

Enligt biblioteksplanen är som vi tolkar det litteraturförmedling en viktig del av bibliotekets verksamhet för att uppnå sina mål. Med det som bakgrund är det intressant att ta reda på hur informanterna ser på detta. När vi frågade dem vad litteraturförmedling är och vad det innebär att vara kompetent inom den litteraturförmedlande rollen svarade flera av dem att det är viktigt med kunskaper om olika sorters litteratur i kombination med social kompetens. Den litteraturförmedlande rollen handlar enligt informanterna om att se låntagarens behov med utgångspunkt i dennes smak.

Hur mycket bibliotekariens egen smak ska påverka vilken litteratur som förmedlas verkar vara komplicerat. Flera av informanterna säger att de tycker att litteraturförmedling handlar om att förmedla litteratur som låntagarna kan tänkas tycka om, och att de som bibliotekarier inte ska "pracka på" någon litteratur bara för att de själva tycker att det är bra. Detta menar även Tveit, men hon skriver också att en god förmedlare visar sig själv. Hon menar nämligen att eftersom litteraturen aldrig är neutral kan inte heller förmedlingen av den vara det (Tveit 2004 s. 38, 39).

Johanna säger att hon inte gärna förmedlar en bok som hon själv inte tycker om eftersom hon inte upplever att hon kan prata om den boken med samma entusiasm som hon kan göra med en bok hon själv gillar. Barbro menar att man som förmedlare måste åsidosätta sina egna intressen och vad man själv tycker om att läsa. Samtidigt säger hon att det subjektiva alltid kommer fram ändå eftersom det är svårt att rekommendera en

bok hon inte själv tycker om. Birgitta säger också att hon tycker att det är lättare att förmedla en bok hon själv har läst och tycker om. Till skillnad från Barbro är Birgitta öppen med att hon gärna berättar vad hon själv tyckte om boken. Malin säger:

Jag tycker att det kan vara svårt att rekommendera böcker om jag inte själv har... läst dem. Eller jag kan inte ge dem så mycket som jag vill kunna förmedla om jag inte har läst det.

Malin fortsätter med att säga att hon inte vill censurera och att hon vill att besökarna själva ska få välja vad de vill läsa, men att hon vill "känna av" stämningen. Malin säger också att katalogen är en viktig del i litteraturförmedlingen. Det är viktigt att ha en bra katalog med många ämnesord för de tillfällen hon inte läser det som låntagaren efterfrågar, en åsikt hon delar med Signe. Signe säger att hon oftast inte har läst det låntagaren frågar efter. Hon säger:

Litteraturförmedling det kan egentligen vara att ha en bra webbplats och en bra bibliotekskatalog och göra det lätt att söka /.../ Ha rätt information när man går in och läser om en bok i katalogen att det finns tips om andra titlar eller information om författaren och gå vidare här... och såna saker. Det bidrar ju också till litteraturförmedling.

Här ser vi ett exempel på hur litteraturförmedlingen har förändrats över tid vilket också Kann-Christensen och Balling skriver om. Dels pågår allt mer förmedling på webben och dels behöver bibliotekarien inte själv ha läst lika mycket utan kan med hjälp av en utförlig katalog med många ämnesord ändå hitta rätt och lyckas i förmedlingsarbetet (Balling & Kann-Christensen 2010 s. 2).

Det första Signe tänker på när hon hör ordet litteraturförmedling är det fysiska mötet i bibliotekslokalen. Liksom de andra säger hon att det blir en annan kvalitet i litteraturförmedlingen om förmedlaren läser inom den efterfrågade genren själv.

Beståndet är en annan del av litteraturförmedlingen som informanterna tar upp. Vilka böcker som köps in bestämmer vad som är möjligt att låna på det specifika biblioteket. Skyltningen är också viktig enligt informanterna, både i biblioteket och på nätet. Även denna aktivitet ingår i litteraturförmedlingen och kräver eftertanke av bibliotekarien. Malin säger att allt arbete på biblioteket i grund och botten handlar om litteraturförmedling.

Den kunskap om vad litteraturförmedling är tycker vi stämmer överens med två av Ellströms kategorier av implicit kunskap. Den första är den sociologiska innebörden som betyder kunskap som används i ett arbete utan att det officiellt erkänns eller efterfrågas (Ellström 1992 s. 24). Här blir det dock lite komplicerat eftersom kunskapen om god litteraturförmedling efterfrågas av styrdokument och arbetsledare, men vad den

kunskapen innebär definieras inte. Däremot formulerar informanterna innebörden av kunskapen som någonting erfarenhetsbaserat. Kunskap som bygger på erfarenhet handlar om att se mönster vilket informanterna gör när det gäller litteraturförmedling. När det gäller yrkeskunnande bedömer vi att informanterna har ett högt yrkeskunnande inom litteraturförmedling eftersom de har tagit ställning till vad som krävs av dem i den litteraturförmedlande rollen och sedan strävar efter att uppnå dessa krav.

Ellström skriver att i idealfallet överensstämmer ledningens krav på kvalifikationer med de faktiska kvalifikationskraven (1992 s. 41). I fallet med bibliotekariernas kompetens inom litteraturförmedling bedömer vi att denna harmoni inte råder. De kompetenser som krävs för att informanterna ska känna att de klarar av sitt arbete på ett tillfredsställande sätt är inte definierade av arbetsgivaren utan upp till individen själv att bestämma. Istället för att enas kring en gemensam definition får individerna uppfinna hjulet gång på gång.

Informanternas uppfattning om vad en god litteraturförmedlare är stämmer väl överens med Tveits tankar om detta. Hon menar att litteraturförmedlaren ska läsa själv, ha genrekunskap, kunskap om litteraturhistoria och förmågan att kunna läsa olika sorters texter. Tveit menar också att om en förmedlare ska kunna entusiasmera och brinna för någonting måste hen ha kunskap om det (Tveit 2004 s. 24, 34). Vi tolkar det som om denna kunskap i stor utsträckning bygger på litteraturkännedom. I informanternas svar är detta tydligt. För att kunna förmedla litteratur krävs kunskap om och erfarenhet av densamma. Enligt informanterna införscaffas den kunskapen genom att läsa, och en stor del av läsningen sker på fritiden.

4.2 Litteraturkännedom

I det här avsnittet redogör vi för hur informanterna ser på litteraturkännedom och sin kompetens inom området. Mer om hur de tillägnar sig ny kunskap och hur de fått den kunskap de har idag kommer under rubrikerna 4.2 Kompetensutveckling och 4.6 Utbildningsfrågor (formell kompetens).

Under rubriken utvecklingsstrategier står det i den lokala biblioteksplanen att:

Biblioteket ska bevaka medieutgivningen samt erbjuda ett brett och allsidigt medieutbud av god kvalitet anpassat efter invånarnas behov och önskemål. Det moderna, det lokalhistoriska och det klassiska ska alltid finnas till hands.

Även om medieutbudet rymmer mer än litteratur anser vi att detta ger en bild av vilken inställning bibliotekarier förväntas ha till litteraturkännedom om de följer biblioteksplanen, nämligen att det innebär en bred kunskap om litteratur inom alla genrer. Enligt flera av informanterna är god litteraturförmedling bara möjligt om bibliotekarien har bred kunskap om litteratur. Barbro anser att det är viktigt att inte bara

känna till den nya litteraturen som kommer ut, någonting hon tycker gäller för de bibliotekarier som utbildas idag. Hon saknar en bredd i deras litteraturkännedom. Barbro får medhåll av Birgitta som tycker sig se ett glapp hos många yngre bibliotekarier där många känner till de stora klassikerna samt det som är aktuellt och ges ut idag, men inte det som skrevs och gavs ut däremellan eller litteratur inom smalare genrer. På frågan vad litteraturkännedom är svarar Johanna:

Då tänkte jag att det egentligen räcker att ha koll på utgivningen och lite författarskap /.../ Jag tänker att det är... att man behöver ha koll på vad som finns liksom. Vad som cirkulerar nu och vad som funnits och sådär.

Alla informanter är överens om att bibliotekarier behöver ha en bredd i sin litteraturkännedom. Vi uppfattar dock att de med bredd menar lite olika saker. Både Barbro och Birgitta som är äldre än de andra pratar om att man ska ha läst någonting inom alla genrer, (här pratar de främst om skönlitteratur). De yngre verkar nöja sig med att veta att de finns. Att kunna lite om mycket och ha referenser inom alla genrer. De som arbetar riktat mot barn tar också upp att det krävs kunskaper om barn- och ungdomslitteratur specifikt. De som arbetar riktat mot vuxna säger ingenting om detta, utan pratar om litteratur mer generellt. Birgitta lyfter fram vikten av att känna sig hemma i det egna beståndet:

Att i första hand känna till sitt eget bestånd här. När man jobbar på ett bibliotek, sitt eget bibliotek, att man försöker ha lite koll på det och då menar jag inte bara skönlitteraturen utan även facklitteraturen för det är en så stor del på biblioteket, facklitteraturen.

Även Barbro vill framhäva vikten av att känna till facklitteraturen:

Det finns så många fackböcker som ... väldigt många inte tänker på. Och då är det ju memoarer, biografier och det är reseskildringar /.../ Det finns ju många sådana där bra böcker som står på fackavdelningar som vem som helst kunde vara intresserad av men som inte hittar dem. Man måste vara väldigt öppen, man kan inte bara inrikta sig på skönlitteratur.

Det finns en osäkerhet angående vad begreppet "litteraturkännedom" egentligen betyder. Malin saknar en tydlig definition:

I många platsannonser står det 'litteraturkännedom' och det kan ju betyda lite vad som helst egentligen. Det kan betyda att du ska ha koll på utgivningen och vad som händer litegrann i tidningen och så men det kan också betyda att du ska ha läst en massa litteraturvetenskap och... det är ganska vagt. Det känns som om det skulle behöva definieras lite mer.

Malins uttalande tyder på att hon upplever krav från arbetsgivaren, men det är upp till henne att definiera vad litteraturkännedom är. Ellström beskriver kvalifikation som den kompetens som objektivt krävs på grund av arbetsuppgifternas karaktär och/ eller som formellt eller informellt efterfrågas av arbetsgivaren (1992 s. 29). Litteraturkännedom är då enligt Ellströms definition en kvalifikation som efterfrågas hos bibliotekarier, men vad det innebär att ha litteraturkännedom verkar dock vara upp till varje bibliotekarie att ta ställning till och definiera. Det är också så vi uppfattar att informanterna ser på saken. Framförallt är det otydligt om litteraturkännedom grundar sig i egen läsning eller i utbildning. Informanterna har olika strategier för att skaffa sig litteraturkännedom. Barbro säger:

Och så om man får för sig att läsa något av den författaren nån gång så får man ju lite mer inblick. Man kan skumma lite. Men framförallt erfarenheter genom samtal, genom egen läsning och absolut genom baksidestexterna.

Vi tolkar Barbros uttalande som att litteraturkännedom bygger på uppfinningsrikedom och erfarenhet. Bibliotekarier måste förhålla sig till de krav låntagarna ställer på deras kunskaper om litteratur. Hur de gör det tycks vara upp till var och en. Kajsa funderar under hela intervjun kring vad litteraturkännedom och litteraturförmedling egentligen är. Hon har svårt att komma fram till ett entydigt svar. Å ena sidan säger Kajsa att det är bra att nischa sig och kunna vissa genrer bättre än att försöka hänga med i allt som ges ut. Å andra sidan säger hon att bibliotekarier måste kunna lite om mycket. Det verkar svårt för Kajsa att bestämma sig för en ståndpunkt om vad litteraturkännedom är och hur hon ska förhålla sig till detta i sin yrkesroll. Även Birgitta trevar lite när hon säger:

Men när det gäller litteraturkännedom... för mig det är att känna till klassikerna, att känna till bokutgivningen ungefär liksom. Från klassiker fram till nu. Att ha ett litet hum om det och... att försöka följa bokutgivningen med de olika medel som finns.

Birgitta trycker på att detta är hennes tolkning av litteraturkännedom. Signe säger:

Ja... I vår yrkesroll tänker jag att det innebär att ha en väldigt bred litteraturkunskap. Och att man känner till lite om mycket.

Liksom Signe ger alla informanterna subjektiva svar i form av "jag tycker", "som jag ser det", "tänker jag" och så vidare på frågan vad litteraturkännedom är. Även om informanternas tolkning av denna fråga liknar varandras är det tydligt att det saknas en gemensam definition av begreppet. Vi tolkar detta som att de inte vet vilka faktiska krav på kunskaper inom området deras arbete ställer. Enligt Ellström kan detta leda till att professionen förlorar viktiga förutsättningar för en rationell planering av utbildning och andra åtgärder för kompetensutveckling (1992 s. 30). Det borde rimligtvis också skapa en osäkerhet inför hur höga krav som ställs på den enskilda bibliotekarien om det saknas en definition av vilka kvalifikationer som ingår i yrket.

Även om litteraturkännedom i informanternas ögon verkar vara mycket viktigt i det litteraturförmedlande arbetet ger de exempel på flera andra kompetenser som är avgörande i deras förmedlande arbete. Mer om detta under nästa rubrik.

4.3 Övriga betydelsefulla kompetenser

Under denna rubrik har vi samlat de kompetenser som bibliotekarierna lyfter fram som viktiga för yrkesrollen och som vi bedömt hör till det Goleman kallar för emotionella kompetenser, inlärd förmågor som bygger på emotionell intelligens. Dessa kompetenser har det gemensamt att de grundar sig i en känsla snarare än i teoretisk kunskap, i personliga egenskaper snarare än akademiska meriter. Goleman menar att vi idag mäts efter en ny måttstock i arbetslivet där fokus ligger på hur vi uppträder enskilt och mot andra (1998 s. 11). Även Ellström skriver att man bör inkludera känslomässiga, personlighetsrelaterade och sociala faktorer då man definierar kompetens, bland annat för att motivation är grundläggande för hur ett arbete utförs eller en uppgift löses. Golemans emotionella kompetenser kan sägas ingå i det Ellströms kallar implicit kunskap där han placerar till exempel inlevelse och initiativförmåga, social kompetens, serviceinriktning och flexibilitet. Dessa egenskaper efterfrågas ofta av arbetsgivare enligt Ellström, men detta sker i regel informellt (1992 s. 26). I detta avsnitt sammanställer vi alltså de känslomässigt grundade kompetenser som informanterna tycker sig behöva för att lyckas i sitt arbete.

Åse Tveit skriver att de som läser idag gör det på delvis nya sätt. "Känn läsaren!" är hennes uppmaning till litteraturförmedlaren (Tveit 2004 s. 26). Hur går då det till? För att kunna känna läsaren krävs rimligtvis någon form av inlevelseförmåga. Malin framhåller vikten av att vara mångsidig, även om man bara läser en viss sorts litteratur för egen del, och att man kan förmedla det. Att kunna hjälpa och vägleda.

Och att vara social tycker jag är a och o som bibliotekarie. Hmm, ja det tror jag. Mångsidig, vara social och kunna förmedla.

Lyhördhet är enligt informanterna den viktigaste emotionella kompetensen i mötet med bibliotekets besökare. Kajsa:

Ja, det är ju lyhördheten då. Att man lyssnar. Att man inte tror direkt att man vet. För det gör man ju det misstaget att "jaha, den här personen är så och så". Så att man alltså lyssnar och kan ändra sig. Att man kan ändra uppfattning.

Lyhördhet innebär alltså för Kajsa att försöka förstå låntagarna, att vara inkännande och att själv gå in i rollen som låntagare eller kund, lyssna på vad de säger, tolka och plocka upp. Även när det kommer till ämnesområden som hon själv inte har något som helst intresse av. Det Kajsa lyfter fram här är egenskaper som Goleman kallar social kompetens vilket enligt honom innebär att vara medveten om andra människors känslor,

behov och bekymmer (1998 s. 36). Barbro svarar snabbt och utan eftertanke när hon får frågan om vad den viktigaste egenskapen hos en litteraturförmedlare är: ”Lyhördhet. Definitivt. Man måste ju lyssna och förstå vad låntagaren vill ha.”

För att lyckas med detta menar Barbro att man behöver prata med låntagarna och inte vara rädd att fråga vad de tyckte om boken när de kommer tillbaka nästa gång. Barbro visar på engagemang i sitt sätt att beskriva hur hon kan gå tillväga i kontakten med låntagare och hon ger exempel på hur man kan följa upp i förmedlingsarbetet:

Och så kan man ju intervjua låntagaren också, och om man känner igen dom kan man fråga ‘vad gillade du den där boken?’ Speciellt på en filial kan man ju hugga tag i dem och så.

Att vara alert och engagerad är också något som Goleman beskriver som viktiga egenskaper för att lyckas i sitt arbete. Han beskriver engagemang som att sympatisera med en grups eller organisations mål (1998 s. 131). I relation till bibliotekarieyrket och förmedlarrollen kan engagemanget översättas dels till att bibliotekarien försöker sätta sig in i låntagarens behov och målet med dennes läsning, och dels i en lojalitet mot bibliotekets funktion i samhället. Det sistnämnda skulle rimligtvis kunna grunda sig i kunskaper som erhållits genom utbildning. Johanna framhåller vikten av engagemang när litteratur ska förmedlas. Hon menar att sättet hon pratar om en bok påverkar i vilken utsträckning intresse för den väcks:

Och sen så också hur man pratar om den. En kompetens för det. När man har en grupp framför sig och ska prata, ha ett bokprat eller så, så känns det som att man kan sälja in nästan vilken bok som helst om man bara pratar på rätt sätt liksom /.../ Man måste utstråla lust och entusiasm och det kan man inte heller om man inte har läst boken. Då blir det bara att man står och rabblar fakta liksom.

I kompetensen som krävs för ett lyckat bokprat ryms alltså enligt Johanna en smittande utstråling, vilket enligt henne är omöjligt utan kännedom om den litteratur hon pratar om. Johanna behöver känna sig trygg i sin kunskap om litteraturen för att vara en god litteraturförmedlare. Detta vet hon eftersom hon har erfarenhet bokprat där hon känner att hon misslyckats med sina ambitioner. Utifrån dessa erfarenheter har Johanna arbetat fram en strategi för bokprat i vilken hon har fokus på biblioteksbesökarna och deras upplevelse av litteraturförmedlingen. Detta är någonting som även övriga informanter trycker på.

Flera av de egenskaper och kompetenser som informanterna nämner vara viktiga för dem som litteraturförmedlare kan kopplas till Ellströms teori om implicit, eller tyst kunskap. Signe säger till exempel att det är bra att ha “någon slags intuition” och ett gott minne då hon ska förmedla litteratur. Vi uppfattar att informanterna i hög utsträckning har utvecklat sina strategier till att bli goda litteraturförmedlare genom erfarenhet. Detta

kallar Ellström helt enkelt för erfarenhetskunskap eller förtrogenhetskunskap vilket han kontrasterar till teoretisk kunskap. Erfarenhetskunskap handlar om att känna igen, se mönster och att kunna bedöma situationen utifrån sina tidigare erfarenheter (Ellström 1992 s. 24).

Goleman menar att ju mer komplicerat arbetet är, desto viktigare är den emotionella kompetensen. Bristande emotionell förmåga kan enligt Goleman hindra en person från att använda sin tekniska sakkunskap eller sitt intellekt. Enligt Goleman är emotionell intelligens "ett annat sätt att vara smart" och är någonting som enligt honom spelar en fundamental roll för arbetsprestationen. Emotionell intelligens är till skillnad från IQ resultatet av lärande och erfarenheter och något som kan fortsätta att öka genom livet (Goleman 1998 s. 11, 32, 41). Vi anser att informanterna är intelligenta på just de sätt Goleman beskriver i sin bok, och vi tror liksom de själva att deras framgång i arbetet i hög utsträckning bygger på denna intelligens. Informanterna är uppmärksamma på användarna och deras behov, de värderar lyhördhet, följsamhet och social kompetens högt och anstränger sig för att utöva dessa egenskaper i sitt arbete. I citatet nedan visar Malin prov på kreativt tänkande genom att presentera alternativ till enskilda läsare:

På bokbussen köper vi in mycket på inköpsförslag och jag tycker det är bra att ... det är jag ju glad för. Jag är ju glad att folk är intresserade av att läsa. Så om det är ett sätt att nå läsare som normalt inte kommer till biblioteket, så är det ju bra på ett sätt... Man får liksom nästla in dem genom en sådan grej och sen kan man försöka visa dem det andra som finns också.

Tveit skriver att ett mål med litteraturförmedlingen bör vara att bidra till att läsarna utvecklar sig i sin läsning. Med detta inte sagt att de ska läsa det bibliotekarien tycker är kvalitetslitteratur. Tveit menar dock att de allra flesta läsare har liten kunskap om vilken litteratur som finns att tillgå varför många är i behov av hjälp, information och vägledning (2004 s. 74, 77). Om litteraturförmedlaren är öppen och lyhörd inför läsarnas smak, så kan det vid kommande möten öppna för möjligheten att förstå och möta låntagarna i deras litterära önskemål och behov. Detta är någonting som informanterna verkar tycka är en viktig del i arbetet med litteraturförmedling och någonting de alla strävar efter att uppnå. Goleman skriver att det är vår emotionella kompetens som bestämmer vår potential när det gäller att lära sig självmedvetenhet, självstyrning, empati och skicklighet i relationer. "Att vara duktig på att ge kunder service är till exempel emotionell kompetens som bygger på empati" (Goleman 1998 s. 34).

Vi uppfattar att en stor del av informanternas kunskaper inom litteraturförmedling bygger på social kompetens och emotionell intelligens. Genom att vara användarorienterade och serviceinriktade söker informanterna ständigt leva upp till sina definitioner om vad god litteraturförmedling innebär. Vi uppfattar dem som motiverade

vilket enligt Goleman underlättar för att uppnå mål. Motivationen innehåller enligt honom prestationsvilja, engagemang, initiativförmåga och optimism (1998 s. 36). Mer om hur informanterna ser på sin yrkesmässiga kompetensutveckling kommer under nästa rubrik.

4.4 Kompetensutveckling

I detta avsnitt kommer vi att redogöra för informanternas syn på hur kompetensutvecklingen inom litteraturförmedling och litteraturkännedom ser ut i deras arbetsliv. Ingen av informanterna har lästid på sin arbetstid, men de anser alla att de behöver läsa för att klara sitt arbete på ett tillfredsställande sätt. Samtliga informanter säger att de blir bättre litteraturförmedlare av att läsa själva, någonting som även Tveit anser (2004, s. 34). På grund av detta har vi valt att se även läsning som en form av kompetensutveckling, och avsnittet kommer därför att handla en del om informanternas egen läsning och inställningen till densamma.

I kommunens biblioteksplan står att:

De bästa redskapen inför en oförutsägbar framtid är omvärldsbevakning, flexibilitet och kompetensutveckling. Bibliotekets personal spelar här en avgörande roll och är en förutsättning för att biblioteksplanen ska kunna vara ett flexibelt och levande arbetsinstrument. Kompetens/utvecklingsinsatser bör därför inriktas på fortbildning inom områdena bemötande, servicetänkande, marknadsföring och omvärldsbevakning.

Hur går då denna kompetensutveckling till? Enligt våra informanter verkar det vara främst genom arbetslivserfarenhet oavsett om det gäller bemötande eller litteraturkännedom. Barbro säger att hon tidigare läste mycket för jobbet:

Du, när jag var ny så läste jag för jobbet också. Nu läser jag praktiskt taget aldrig för jobbet. Kan vi säga någon procent om året kanske, men inte mer, bara för att... Jag kommer aldrig hinna läsa alla böcker jag vill innan jag dör. Så därför finns det ingen anledning (skrattar).

Johanna som arbetar med barnverksamhet säger att de har bestämt att hon ska ha två timmars lästid på arbetstid, men att det hittills inte har hänt. Hon tycker att det är särskilt viktigt att barnbibliotekarier får lästid eftersom de inte skulle ha läst barnböcker annars. När hon funderar vidare säger hon:

Om man är vuxenbibliotekarie ska man faktiskt ha läst deckare tycker jag. Annars blir ju biblioteken helt alienerade från sina läsare och då... Är det så att man inte gillar deckare som de flesta bibliotekarier inte gör, då ska man ju inte... Alltså då borde man få lästid på sin arbetstid för att läsa deckarna tycker jag.

Det är intressant att följa Johannas resonemang. Det hon säger är att om läsningen är rolig och intressant är det i sin ordning att läsa utanför arbetstid. Är det däremot påtvingad läsning ska det ses som arbete. Vi frågar oss om inte även det som är roligt och lustfyllt kan ses som arbete. Är det en orimlig tanke att det ska finnas viss tid för läsning i arbetstiden även om det inte gäller litteratur som bibliotekarien inte själv finner intressant?

Johanna berättar vidare hur hon för att få ny "input" i jobbet ofta tittar in på biblioteket om hon är ledig och på besök i en annan stad, för att se hur de skyltar exempelvis. Signe tror inte att hon läst mindre om hon inte varit bibliotekarie, men att hon läst annorlunda:

Ja men om man är trött så kanske man inte orkar läsa någonting svårare eller allvarligare eller så. Det är ju bra på sätt och vis att man blir tvungen att göra det.

Uttalandet tyder på att Signe sätter värde på att vara beläst och tillägna sig bred kännedom om litteratur på ett personligt plan. Hon läser regelbundet flera olika bokbloggar och läser dagligen litteraturrecensioner efter jobbet men säger att det inte är ett krav från arbetsgivaren.

Våra informanter har skaffat sig sin grundläggande litteraturkännedom på olika sätt. Dels genom eget läsande, inom bibliotekarieutbildningen eller som fristående kurser i litteraturvetenskap på universitetsnivå. Mer om detta under rubriken 4.6 nedan. Samtliga informanter anser att det ingår i arbetet att ständigt hålla sig uppdaterad, och de utgår från att en del av denna uppdatering måste ske utanför arbetstid. Birgitta:

Man läser recensioner och följer med i kulturella debatter... och... litterära program, det kan vara typ Babel. Man lyssnar på radion och håller sig uppdaterad om utgivningen helt enkelt och det finns ju olika sätt att göra det.

Birgitta fortsätter med att beskriva hur en del av kompetensutvecklingen inom litteraturkännedomen äger rum på arbetstid genom att hon och hennes kollegor går igenom listorna från Bibliotekstjänst, (Btj), och diskuterar innehållet. En annan form av uppdatering som också sker på arbetstid är att läsa baksidestexter, en strategi som flera av informanterna framhåller som en kompromiss när tiden inte finns för att läsa en hel bok. Ingen av våra informanter anser att de på arbetstid hinner läsa så mycket som de skulle behöva för att känna sig trygga i litteraturförmedlingen. Kajsa:

Nej, för det mesta inte tyvärr. Men jag försöker ju stjäla till mig tid /.../ Men absolut att det skulle behövas mer tid.

Trots att Kajsa känner att vill ha tid till läsning på arbetstid säger hon också att det vore absurt att kräva betalt för den tid hon lägger ner på läsning varje vecka. Hon tror att arbetet som bibliotekarie i grund och botten bygger på ett brinnande intresse för

litteratur. Bibliotekarier är i hög utsträckning eldsjälar, säger hon. Johanna berättar att hon ofta får lägga sin läsning på kvällstid:

Jag får tänka så att om jag läst en vuxenbok så får jag klämma in två barnböcker emellan innan jag kan börja på nästa vuxenbok och det är ju lite... jag är lite bitter för det måste jag säga. Jag kan vara så sugen på att börja läsa den där vuxenboken, men så måste jag ändå... men då har det kommit in någon ny 'hcf' där och då får jag ligga en hel kväll.

Johanna gör en jämförelse med det arbete hon gör efter arbetstid och att bankmän skulle skickas hem med uppdrag att läsa den senaste kvartalsrapporten på sin fritid. Flera av informanterna uttrycker ett liknande missnöje som Johanna. Vi tolkar detta som att de krav de upplever ställs på dem i deras arbete inte är rimliga att uppnå inom arbetstid. Men det finns också en möjlighet att informanterna själva sätter upp kraven för sitt arbete och att dessa bygger på intresse och engagemang. Att på fritiden läsa delvis för arbetet och hänga med i exempelvis kulturdebatter och vad som händer inom litteraturvärlden tyder på detta. Engagemang är en viktig emotionell kompetens enligt Goleman och någonting som han menar är en av våra största drivkrafter för att lyckas i arbetslivet. Engagemanget är emotionellt och innebär att "vi känner stark samhörighet med vår grupps mål när de vibrerar i takt med våra egna" skriver Goleman. Anställda som värderar en organisations uppgift är beredda att göra personliga uppoffringar och satsa helt på den (Goleman 1998 s. 131, 132).

Våra informanter fokuserar framförallt på att få möjlighet att ta till sig mer explicit kunskap och formell kompetens genom bland annat läsning. Kopplat till Ellström kan det handla om att de implicita kunskaperna inte uttalas, ibland är svåra att definiera, tas för givna och inte uttryckligen efterfrågas eller erkänns av arbetsgivaren (1992 s. 24). Eftersom de egenskaper informanterna säger ligger till grund för god litteraturförmedling, (såsom lyhördhet och social kompetens), inte är definierade av arbetsgivaren leder detta kanske till att informanterna har svårt att se hur dessa kompetenser ska utvecklas? Kajsa beskriver hur hon använder erfarenhet från möten med låntagare som kompetensutveckling:

Ibland lyckas man och ibland misslyckas man, så är det ju bara. Men man lär sig någonting varje gång. Är man lyhörd och lyssnar så lär man sig något som man kan använda till nästa person.

Kajsa lyfter återigen fram lyhördheten som central i yrket, den här gången för att kunna utvecklas i arbetet. Enligt Goleman är det möjligt att lära ut och utveckla lyhördhet och andra emotionella kompetenser (se s. 14). Dels handlar det om att bedöma arbetet och fokusera på de kompetenser som är mest nödvändiga för att man ska lyckas i ett givet arbete, dels måste individen bedömas så att man vet vad som behöver förbättras. Det handlar då om individens starka och svaga sidor. Hur detta går till går inte Goleman in

på djupare då han enbart erbjuder övergripande riktlinjer, men han skriver att emotionell intelligens ska användas då man utvärderar en persons emotionella kompetens.

Omdömen om en persons starka och svaga sidor ska avges med varsamhet. I övrigt handlar utvecklingsmodellen om att ha tydliga mål, att uppmuntra och skapa mening, för att till slutligen utvärdera och finna ett sätt att mäta de emotionella kompetensernas inverkan på arbetet (1998 s. 269 ff).

Enligt Ellström är en verksamhet i behov av kompetensutveckling om kvalifikationskraven är högre än personalens reella kompetens. Om förhållandet är det motsatta, (vilket vi tror är fallet för våra informanter), så kan det vara en indikator på att man genom förändrad arbetsutformning bättre bör utnyttja personalens höga kompetens. Då handlar det om kompetensutnyttjande istället för kompetensutveckling (1992 s. 43). Som vi tidigare nämnt anser vi att våra informanter besitter det vi kallar emotionell kompetens och att de har en vilja att utvecklas inom dessa områden. Vi tror att det finns en poäng i att synliggöra de emotionella kompetensernas betydelse för arbetet med litteraturförmedling, eftersom vi tycker oss se att de faktiskt utgör en del av professionaliteten i yrket. Informanterna uttrycker själva att det de är i behov av är mer tid och utrymme för att inhämta formell kunskap. Ingen av våra informanter anser att de på arbetstid kan eller hinner läsa den litteratur som de behöver för att känna sig trygga och kompetenta i sin yrkesroll. Däremot verkar de tillfredsställda med sin emotionella intelligens vilken de utvecklar genom erfarenhet. Under nästa rubrik kommer mer om vilka krav informanterna känner att deras yrke ställer på dem.

4.5 Upplevda krav i yrkesrollen

Under denna rubrik redovisar vi de krav som bibliotekarierna tycker finns på dem i deras yrkesroll och hur de hanterar dessa. Kraven är relaterade till litteraturförmedling och litteraturkompetens. Eftersom vi redan skrivit om detta kommer vi vara tvungna att upprepa oss vid några tillfällen.

Samtliga informanter känner krav på sig att vara socialt kompetenta, uppmärksamma och lyhörda i kontakten med låntagarna. Vad detta innebär är bland annat att låntagaren prata färdigt och att koncentrera sig på att lyssna. Samtidigt är det bibliotekarien som ska ha kontroll över mötet. Ett samtal måste gå fort, säger Barbro. Snabbt ska man bilda sig en uppfattning om vad låntagaren kan tänkas vilja ha:

Och det måste gå fort för att samtalet får inte avstanna. Så att... Det gäller alltså att vara ganska snabb, både i tankarna och i ögonen för att läsa och fundera.

När det kommer till litteraturkännedom kan man ana en viss generationsskillnad i inställningen till vad man bör ha läst och inte. De äldre bibliotekarierna anser att man ska ha läst mer själv och kunna mer innantill, medan de yngre tycks förlita sig mer till katalog, ämnesord och recensioner. Samtidigt hävdar alla att det är viktigt att ha bredd

på sina kunskaper. Barbro tycker att man som bibliotekarie bör vara väl förtrogen med olika genrer och till exempel innantill kunna föreslå en passande herrgårdsroman. Signe däremot tar mer hjälp av katalogsökningar och tycker att det viktigaste är att läsa bokrecensioner, bokbloggar och andra texter om litteratur. Men även hon känner krav på sig att ha bred litteraturkännedom:

Att man känner till lite om mycket. Och... jag tror att det förväntas mer, på ett eller annat sätt har man ju mer nytta av att känna till både, ja men dels klassiker och dels det som det pratas om som det ser ut nu.

Samtliga informanter upplever att arbetet kräver att de håller sig uppdaterade och att de läser mycket för att veta vad som är aktuellt. Det handlar även om att lyssna på radio, läsa tidningar och titta på tv-program som Babel och Go'kväll. Det vore väldigt jobbigt om man satt där och hade sämre koll. Man lägger mycket tid. Ett kall (skratt)".

Kajsa går så långt som att säga att det skulle drabba henne som person om hon inte läste för arbetet på fritiden. Hon läser periodvis för att "beta av" de senaste barn- och ungdomsböckerna.

Om jag beslutar mig för att inte läsa på ett år då blir jag ju sårbar i jobbet. Det drabbar ju mig som person och det... ja, det är synd att cheferna inte... att man inte kan planera in det i sitt jobb. För att det är ju det vi liksom förmedlar. Vad vi läser.

Kajsa känner alltså krav på att ha läst det hon förmedlar. Kopplat till Tveits tankar om vilka kompetenser en litteraturförmedlare bör ha framgår det här att det finns stora utmaningar när det kommer till vad som ska hinnas med på arbetstid. Tveit anser att litteraturförmedlaren bör vara en god läsare som kan uppfatta texters komplexitet och vara förtrogen med olika traditionskontexter. Att vara en god läsare innebär att man läser mycket och både brett och djupt för att kunna förmedla "rätt" litteratur till rätt läsare. Vidare anser Tveit att den förmedlande bibliotekarien ska kunna läsa av litteraturens "yttre signaler", det vill säga att kunna bilda sig en uppfattning om verket utifrån till exempel vem som gett ut boken, hur omslaget ser ut och om det finns illustrationer (Tveit 2004 s. 24). Detta tolkar vi som kunskaper vilka inte går att tillgodogöra sig enbart genom katalogen utan främst erhålls genom erfaret läsande och kanske även formell utbildning om olika sorters texter. Kajsa tror att det länge har varit så att det tas för givet att bibliotekarier jobbar en hel del gratis:

Vi är ju boknördar, annars hade vi liksom inte jobbat med det här, men det blir för mycket, att man alldeles för mycket jobbar utan att få betalt eller ersättning för det.

Även Johanna som jobbar som barnbibliotekarie känner höga krav på att hänga med i litteraturen. Hon läser mycket böcker på sin fritid som hon inte annars hade läst:

Det förväntas liksom. Har man inte gjort det så har man inte gjort sitt jobb. Men det är ingen som någonsin föreslår att man skulle få lön /.../ Jag tror att den kompetensen man behöver är dels att man har läst och att man hanterar det mötet med läsarna på ett bra sätt.

Johanna känner också ett krav att bli bättre på “det digitala” i olika forum.

Mer och mer har jag tänkt på det att vi borde vara bättre på det (förmedling) digitalt. Faktiskt pusha in i olika forum där ja, barn och ungdomar är tänker jag ju framförallt och inte bara tänka att de går in på hemsidan och så utan verkligen försöka att fläta in där i Instagram och Facebook och det är vi nog inte så jättebra på tror jag.

Birgitta som arbetar mycket med arrangemang och författarbesök tycker det är ett krav att ha läst åtminstone någon av en författares böcker när denne kommer på besök. Detta är inte heller någonting som hon skulle hinna med under arbetstid.

Alla informanterna känner dock inget krav att läsa för arbetet på fritiden. Malin som arbetar på bokbussenheten med både vuxna och barn, läser till exempel inte en hcf-bok frivilligt då hon är ledig. Däremot tycker hon att det är viktigt att sätta sig in i den litteraturen ändå för att se vilka böcker som passar och verkar lämpliga. Det kan hon dock göra när det till exempel är skollov och färre bokbussturer. Alltså när det finns tid över.

De flesta av våra informanter känner krav på att ta egna initiativ till att utvecklas och hålla sig uppdaterade. Att ta det ansvaret är en del i arbetet som bibliotekarie, även om det inte är uttalat att det ska göra det. Goleman beskriver människor som besitter initiativförmåga som sådana som kan mobilisera andra och som arbetar för mål bortom vad som faktiskt förväntas eller krävs av dem (1998 s. 135). Vi uppfattar det som att flera av informanterna tycker att vissa implicita kunskaper och emotionella kompetenser är nödvändiga i deras yrkesroll.

4.6 Utbildningsfrågor (formell kompetens)

Nedan kommer alla de uttalanden som våra informanter gjort som vi tycker handlar om utbildning i första hand. Vi har inte frågat om informanternas utbildning, men däremot om hur de har skaffat sig kunskap inom litteraturförmedling och litteraturkännedom. I det sammanhanget blev det naturligt att vi kom in på utbildningsfrågor. Det är intressant i relation till uppsatsens syfte att undersöka hur informanterna ser på utbildning i relation till sin kompetens inom litteraturförmedling och litteraturkännedom. Vi beslutade därför att skapa en egen kategori från dessa uttalanden.

Enligt Ellström kan man göra skillnad på formell och reell kompetens där formell kompetens är den kompetens som förvärvats genom utbildning och annan form av dokumenterad kunskap. Den reella kompetensen är hela den kompetens individen besitter, vilken inte bara bygger på utbildning, utan även till exempel erfarenhet (1992 s. 39). Som vi ser det kan det vara svårt att göra skillnad på dessa kompetenser eftersom den formella måste sägas vara inkluderad i den reella. Vi tror att utbildning måste påverka de erfarenheter man senare får i arbetet eftersom den förhoppningsvis präglar inställningen till hur personer ser på sitt arbete. Definitionen av formell utbildning är dock inte lika problematisk eftersom det helt enkelt är den dokumenterade kunskapen. Här måste det sägas vara själva dokumentationen som är i centrum. Alla informanter utom en har formell utbildning i litteraturvetenskap. Signe och Malin har läst litteraturvetenskap på universitetsnivå. Malin:

Jag har läst litteraturvetenskap upp till nästan 80 poäng, så för mig... för min del har det varit väldigt bra att ha den litteraturkännedom och veta lite kanon så. Men jag ser att... jag ser inte att det är nödvändigt alltså att ha det på bibliotek, det låter konstigt kanske, men jag tänker att man kan ha andra kompetenser som är mer... ja men som är mer naturvetenskap.

Trots att Malin anser att hon har haft nytta av litteraturvetenskapen i arbetet som bibliotekarie säger hon alltså att hon förstår varför det idag inte ingår i bibliotekarieutbildningen. Hon menar att det viktigaste är man hittar vad låntagaren söker, och då finns det andra verktyg, till exempel en bra katalog som kan vara av större vikt än hennes formella utbildning. Här ser vi en intressant glidning från de tidigare uttalandena som i hög utsträckning pekat på att kunskaper i litteraturvetenskap efterfrågas. Vi ser också en tendens att de yngre bibliotekarierna ser lite annorlunda på yrket i relation till litteraturkännedom. De lyfter i högre utsträckning än de äldre fram andra sätt vara en god litteraturförmedlare än att ha bred litteraturkännedom. Eftersom vi intervjuat så få personer blir jämförelser dem emellan omöjliga att dra några slutsatser av, men det kan ändå vara intressant att uppmärksamma de skillnader vi ser. För Barbro och Birgitta ingick litteraturhistoria i bibliotekarieutbildningen när de utbildade sig till bibliotekarier. Barbro säger:

Det var en ganska viktig punkt med en bred utbildning i litteratur när jag gick där. Och det märker jag att jag saknar faktiskt bland mina bibliotekarier, för dom är väldigt såhär liksom "Å, wow", å det är nya böcker och det är det som betyder någonting, men det är inte bara nya böcker som betyder någonting utan det är den här breda bokenkännedom.

Birgitta säger att hon fick veta vad man "skulle ha läst" när hon gick på bibliotekshögskolan. Det gjorde att hon läste in sig på en del författare som hon upplevde var viktiga att känna till. Johanna har också läst litteraturvetenskap på

universitetet, men delar Malins inställning att bibliotekarier inte behöver den utbildningen. Hon tror tvärtom att det kan skrämja bort besökare att vara för kunnig på en akademisk nivå. Johanna menar att eftersom de flesta besökare är lustläsare så vill de ha avslappnade och informella samtal om litteratur, inte diskutera olika -ismer. För Johanna har litteratur alltid varit ett stort intresse, och hon tror att det är så för många som väljer att bli bibliotekarier. När vi frågar hur hon skaffat sig litteraturkännedom blir svaret att det är just genom detta intresse:

För det ingår ju inte i utbildningen. Litteratur. Och nu säger de ju till och med på BHS att "Vi utbildar inte bibliotekarier här, vi utbildar informationsvetare". Så sa de när jag började på min master nu, för då var det... de gick laget runt och frågade "Vad vill ni jobba med?" Och då vill de att man ska säga "Jag vill bli informationsarkitekt" eller nåt sånt där för de vill höja statusen på utbildningen så... Men alla sa ju "Jag vill jobba på folkbibliotek, jag älskar att läsa" (skrattar).

Enligt Johanna är det alltså för att höja yrkets status som man tagit bort litteraturen ur utbildningen. Men hon tror att de flesta bibliotekarier är intresserade av att läsa på sin fritid. Samtidigt säger hon att det nog kan vara lite farligt att börja jobba på folkbibliotek utan utbildning i litteraturkunskap eftersom läsning och läsfrämjande är så viktigt just nu. Johanna tycker att det åtminstone borde finnas valbara kurser i litteraturvetenskap i utbildningen. Hon verkar ha problem att positionera sig i denna fråga.

Kajsa är den av informanterna som inte har utbildning i litteraturvetenskap. Hon säger att hon fått sin litteraturkännedom enbart genom att läsa själv. Kajsa tycker att hon klarat sig väldigt bra ändå. Om hon känner sig osäker på en viss genre som hon själv inte läser så mycket av tar hon hjälp av sina kollegor och tycker att det fungerar bra.

Moring och Hedman skriver att eftersom bibliotekarieutbildningen idag är nästan uteslutande teoretisk får bibliotekarier väldigt olika erfarenheter av det praktiska biblioteksarbetet när de väl börjar arbeta. De skriver att många studenter känner en osäkerhet och otillräcklighet i relation till sitt framtida yrke eftersom de inte känner sig säkra på vad arbetet som bibliotekarie innebär i praktiken (2006 sid. 98). Detta stämmer med våra informanternas uttalanden på så sätt att de även här måste förhålla sig till i vilken utsträckning de ska vara litteraturvetare. Som vi skrev i avsnitten om litteraturförmedling och litteraturkännedom har bibliotekarierna inga formella krav på hur mycket de ska känna till om litteratur. Det verkar vara upp till individen att bestämma hur de ska närma sig dessa kompetensområden. Och kanske är det inte den akademiska inriktningen på utbildningen till bibliotekarie, men att centrala kompetenser som litteraturförmedling och litteraturkännedom inte ingår i uppfattningen om vad som är möjligt att lära ut. Kanske beror detta på att dessa kompetenser i hög utsträckning bygger på egenskaper som är svåra att göra om till formell kunskap.

5. Diskussion och slutsatser

I detta kapitel redovisar vi vad vi kommit fram till i arbetet med uppsatsen. Vi börjar med att diskutera vårt resultat och vår analys i första avsnittet för att sedan redogöra för slutsatserna i avsnitt 5.2. Avslutningsvis ger vi förslag på fortsatt forskning inom uppsatsens område.

5.1 Diskussion

Vårt syfte var att undersöka hur folkbibliotekarier ser på yrkeskompetens i relation till litteraturförmedling, läsvanor och litteraturkännedom. Vårt fokus har hela tiden varit på informanternas egen uppfattning om sin kompetens och yrkesroll. Resultatet av undersökningen visar att våra informanter har ett tydligt användarfokus och framhåller kompetenser som lyhördhet och engagemang. Detta resultat liknar det Kappelin Rääf och Lundgren kommer fram till i sin uppsats om folkbibliotekariers yrkesidentitet där informanterna sätter funktionell kompetens framför formell där de funktionella kompetenserna innebär social kompetens, nyfikenhet, flexibilitet, serviceinriktning och god kommunikationsförmåga. Vi finner detta mycket intressant. Litteraturförmedling är en stor del av yrket på folkbibliotek. Om en betydande del av de kompetenser som krävs för detta är någon form av egenskaper vore det kanske värdefullt att få med det i utbildningen, kanske i någon form av kurs i pedagogik.

Våra informanter anser att det är viktigt att läsa själva för att vara goda litteraturförmedlare. De vill gärna hinna läsa mer och vara insatta i litteratur och kultur. Informanterna ägnar en hel del av sin fritid åt att hålla sig uppdaterade inom dessa områden. Enligt Tveit är det grundläggande för litteraturförmedlaren att läsa mycket själv och ha kunskap om bland annat genrer och litteraturhistoria, kunna avgöra en texts komplexitet och kunna sammanfatta och återberätta (Tveit 2004 s. 24). Kappelin Rääf och Lundgren skriver att utbildningen med åren fått mer fokus på information än på kultur, varför vi tycker att det finns en viss inkongruens mellan vad som ingår i utbildningen och vad som anses vara viktigast för att känna sig trygg i den litteraturförmedlande yrkesrollen, både bland våra informanter och forskare som Tveit. Frågan är vad det betyder i realiteten. Vi tror att det kan innebära problem för de studenter som efter examen hamnar på folkbibliotek om utbildningen inte stämmer överens med vad arbetet kräver. Den forskning vi tagit del av har visat på liknande resultat varför vi tycker att ansvariga över utbildningarna i biblioteks- och informationsvetenskap i dagsläget skulle kunna ta hänsyn till dessa resultat i planering av utbildningarna. Vi tror att det skulle vara värdefullt med viss formell utbildning i litteraturvetenskap i arbetet på folkbibliotek eftersom så stor del av detta arbete handlar om litteratur.

Vårt resultat bekräftar det Lind kom fram till i sin uppsats om att kompetens inom förmedlingsarbetet idag bygger på erfarenheter och litteraturkännedom. Det står i biblioteksplanen att bibliotekarier ska ägna sig åt professionell litteraturförmedling och vad syftet med detta är, men inte hur de ska få den kompetens arbetet kräver. Även inom litteraturkännedom tänker vi att skulle det behövas tydligare ramar för vad begreppet innebär för att bibliotekarier lättare ska kunna förhålla sig till detta och veta vilka krav de har att leva upp till. Vi frågar oss här också vad det kan innebära för en människas trygghet i yrkesrollen om något ständigt krävs av henne (bland annat litteraturkännedom) men som ingen riktigt kan definiera innebörden av? Utan en gemensam teoretisk grund tänker vi att det finns en risk att nyutbildade bibliotekarier känner sig vilsna i den litteraturförmedlande rollen, och att erfarna bibliotekarier riskerar fastna i gamla mönster och arbetssätt. Detta kan man vidare koppla till Camilla Moring om hur bibliotekarieutbildningen idag är inriktad på ett akademiskt plan och hur det skulle behövas en blandning av teori och praktik.

Att välja en kvalitativ forskningsansats var ganska självklart för oss då vi ville undersöka hur bibliotekarier kan uppfatta sin verklighet i yrkeslivet och den kulturförmedlande rollen. Vi ville karaktärisera vissa egenskaper och framträdande drag. Att använda oss av "den riktat öppna intervjun" som Lantz kallar den visade sig här vara en givande metod. Visst skilde sig svaren åt på vissa punkter, men vi fann, som man kan läsa i resultatavsnittet, många gemensamma drag i svaren trots de öppna frågorna. Vi upplevde det som att de hade mycket som de ville säga och att de uppskattade vårt val av ämne och var engagerade i det. De fick prata om sådant som de själva tycker är viktigt.

Som vi nämnde i avsnitt 2.5 funderade vi en del över huruvida det skulle påverka vår undersökning att vi intervjuade personer inom samma kommun och bibliotekssystem. Men det kom att visa sig intressant hur personal även inom samma system kan uppleva till exempel krav i yrket på olika sätt och att de överlag förhåller sig olika till hur man skaffar sig ytterligare kompetens.

Informanterna ser olika på vad och hur mycket man ska göra för arbetet på sin fritid. Här blir än en gång de bristande definitionerna på kompetenser och begrepp tydliga. Det verkar vara upp till den enskilde bibliotekarien att bestämma vad som ska ingå i dennes arbetstid. Självklart är det alltid så att människor inte kan förbjudas att arbeta utanför arbetstid. I relation till det informanterna säger tror vi dock att de här skulle bli hjälpta i sin yrkesroll av tydligare definitioner av arbetsledare på biblioteken och i för biblioteken gällande styrdokument av det som förväntas rymmas på deras arbetstid. Det är fullt möjligt att ha en yrkesbeskrivning där det står att du förväntas intressera dig för och hålla dig uppdaterad om litteratur på fritiden. Med en sådan formulering skulle det vara möjligt att sätta upp riktlinjer för hur många timmar i veckan du som folkbibliotekarie bör lägga på sådana aktiviteter. Med denna ökade tydlighet skulle

bibliotekarierna få större insikt i vilka krav som finns på dem i yrkesrollen. På så sätt skulle det också vara lättare att se vilket utrymme bibliotekarierna behöver till fortbildning inom området och hur arbetet ska läggas upp för att kompetensutvecklingen i högsta möjliga mån ska kunna ske på arbetstid.

Vi ser också en risk med att var och en av informanterna läser det den tycker sig behöva för kompetensutvecklingen. Många har liknande smak och som Balling och Kann-Christensen skriver så resulterar detta i att de smalare genrerna ofta blir osynliga i litteraturförmedlingssammanhang (Kann-Christensen, Balling 2011 s. 39, 46). Om bibliotekarier i högre utsträckning hade läsning på arbetstid kunde arbetsgivaren i högre utsträckning bestämma vad de skulle läsa. Eftersom all forskning vi tagit del av visar att bibliotekarier anser att god och lyckad litteraturförmedling endast är möjlig om de själva har kunskap om litteraturen de förmedlar borde det vara så att de som låntagare läser mer ovanliga genrer har svårt att få ta del av bibliotekariers förmedlingsarbete. Om bibliotekarier blev ålagda viss procent av sin läsning skulle det finnas möjlighet att bredda deras kunskaper inom litteratur och på detta sätt kanske även locka nya låntagare. Vi tycker att det borde vara rimligt att lägga in några timmars lästid på arbetstid varje vecka. Svaren från våra informanter och från tidigare forskning tyder på samma sak; man blir en bättre litteraturförmedlare om man läser själv. Vi ser ingen motsättning i att få betalt även för arbete som upplevs som lustfyllt och intressant.

En annan fråga vi ställde oss var huruvida informanterna upplever att de uppfyller de krav som arbetet ställer. Det visade sig vara en komplex fråga då det kan skilja sig mellan uttalade formella krav och informella krav. Vi förstår det som att de anser sig uppfylla kraven, men att de flesta måste ägna delar av sin lediga tid för att hålla sig tillräckligt uppdaterade om exempelvis nyutkommen litteratur för att känna sig trygga i sin yrkesroll. Vi uppfattar också en ambivalens bland informanterna inför litteraturkännedom och vad det innebär vilket vi tror påverkar dem i deras roll som litteraturförmedlare. Även här tror vi att ökad tydlighet hade gynnat bibliotekarier. Om det fanns en generell beskrivning om vad litteraturkännedom innebär och i hur stor utsträckning denna kunskap förväntas av dem i deras yrkesroll tror vi att fler bibliotekarier skulle veta vilka förväntningar som ställs på dem i arbetet.

Eslon och Ljungdahl skriver i sin magisteruppsats att yrken med diffusa kompetensområden ofta får låg status. Om det stämmer som Goleman skriver att emotionell intelligens är resultatet av lärande och erfarenheter finns det kanske ingen möjlighet att inkludera sådan kompetens i en formell utbildning. Goleman menar dock att det går att öva in egenskaper som social kompetens och lyhördhet genom olika former av fortbildning och att sedan faktiskt mäta dess inverkan i arbetet (1998 s. 270). Kanske skulle bibliotekarieyrket få högre status om man synliggjorde och bekräftade de emotionella kompetenserna i större utsträckning. Kanske skulle det även höja yrkets status om det fanns en mer konkret teoretisk grund för litteraturförmedling. Eventuellt

kunde ökade inslag av praktik i utbildningen ge studenterna den erfarenhetsbaserade kunskap arbetet på folkbibliotek tycks kräva.

5.2 Slutsatser i sammanfattning

Här redovisar vi de sammanfattade slutsatser vi kommit fram till i vår undersökning. Vi har valt att ha med uppsatsens frågeställningar under denna rubrik för att vara säkra på att vårt mål med uppsatsen uppfylls och för att läsaren lättare ska kunna kontrollera detsamma. Detta var våra frågeställningar:

- Vad anser folkbibliotekarier att det innebär att vara kompetent inom litteraturförmedling och litteraturkännedom?
- Hur utvecklar folkbibliotekarier sin kompetens inom litteraturförmedling och litteraturkännedom?
- Uppfattar folkbibliotekarier att deras kompetens inom litteraturkännedom och litteraturförmedling motsvarar kraven arbetet ställer inom dessa områden?
- Hur ser folkbibliotekarier på sin kunskap om litteraturförmedling och litteraturkännedom i relation till personligt engagemang och intresse?

Slutsatserna kommer nu att redovisas i samma ordning som rubrikerna för resultatdelen. Avslutningsvis kommer mer generellt dragna slutsatser.

Under rubriken 4.1 redovisade vi bibliotekariernas syn på litteraturförmedling, vad de anser ingår i denna arbetsuppgift och hur de själva arbetar med detta. Informanterna uppger att arbetet med litteraturförmedling kräver att förmedlaren läser själv och kan informera och uttrycka åsikter om litteratur utan att pracka på någon sin egen smak. De menar också att de flesta av deras arbetsuppgifter handlar om litteraturförmedling. Skyltning, bokprat, arbete med katalogen och marknadsföring på webben är exempel de ger på litteraturförmedlande arbete. Styrdokumentet efterfrågar kompetens inom litteraturförmedling, men enligt vårt resultat verkar det finnas en öppenhet och otydlighet i vilken kompetens arbetet som litteraturförmedlare kräver. Informanterna tycks ägna mycket tid åt att fundera över hur de ska förhålla sig till det litteraturförmedlande arbetet och det verkar som om de själva måste definiera vilka krav deras yrkesroll ställer på dem. Flera av informanterna anser att den kunskap de besitter inom litteraturförmedling och litteraturkännedom grundar sig i ett engagemang och intresse för litteratur från deras sida.

I avsnitt 4.2 handlar det om bibliotekariernas syn på litteraturkännedom. Resultatet visar att informanternas syn på detta liknar varandras i hög utsträckning. De anser att litteraturkännedom handlar om god genrekunskap, bred kännedom om fack- och

skönlitteratur, goda kunskaper om och inblick i det egna beståndet samt kunskap om både ny och gammal litteratur. Informanterna är också överens om att det är svårt eller omöjligt att lyckas med litteraturförmedling utan litteraturkännedom. Trots att informanterna är överens om vad litteraturkännedom innebär uttrycker de två äldre att de ser tendenser hos nyutexaminerade bibliotekarier att de bara bryr sig om ny och aktuell litteratur. Enligt den lokala biblioteksplanen ska de biblioteksanställda ha bred kunskap om litteratur inom alla genrer. Liksom i fallet med litteraturförmedling finns det dock inte någon strategi för att uppnå detta. Bibliotekariernas uttalanden verkar bygga på slutsatser dragna från deras egna funderingar snarare än en gemensam överenskommelse för biblioteksanställda i kommunen.

Vi har i vår undersökning fokuserat en hel del på de egenskaper bibliotekarierna säger är viktiga för att bli en god litteraturförmedlare, vilka redovisas i avsnitt 4.3. Kompetenser som informanterna anser vara viktiga i den litteraturförmedlande rollen är lyhördhet, mångsidighet, social förmåga, engagemang, förmåga att lyssna och känna in, förmåga att tolka och se besökarens behov m.m. Dessa egenskaper går under kategorin emotionell intelligens enligt Goleman. Förutom litteraturkännedom verkar detta vara de viktigaste kompetenser att besitta i arbetet med litteraturförmedling. Informanterna är enligt Golemans kriterier emotionellt kompetenta enligt deras egen utsago och klarar således av sitt arbete som förmedlare av litteratur. De är uppmärksamma på användarna och deras behov, de värderar egenskaper som lyhördhet, följsamhet och social kompetens högt och anstränger sig för att utöva dessa egenskaper i sitt arbete. Denna kompetens verkar i hög utsträckning komma från deras egen arbetslivserfarenhet. Eftersom informanternas erfarenheter i hög utsträckning liknar varandra finns det dock skäl att misstänka en gemensam värdegrund hos bibliotekarierna som möjligen grundats i utbildningen. Det är intressant att notera att ingen av informanterna drar den parallellen.

Avsnitt 4.4 handlar om hur bibliotekarierna ser på kompetensutveckling inom litteraturförmedling och litteraturkännedom. Här verkar läsning som syfte att öka kunskaperna inom litteratur vara av största vikt enligt informanterna. De uttrycker ett behov av att läsa olika sorters litteratur för att utföra sitt arbete på ett tillfredsställande sätt. Informanterna upplever att de blir bättre litteraturförmedlare av att läsa och flera av dem hade velat ha en viss del av arbetstiden avsatt till läsning. Dock har de svårt att se detta fungera i verkligheten eftersom det tycker att det vore svårt att avgöra vilken läsning som skulle ske på arbetstid. Det verkar finnas en inställning bland informanterna att läsning som inte upplevs som lustfylld är den läsning de borde få lägga på arbetstid. Detta verkar dock problematiskt eftersom det skulle innebära olika regler för olika personer beroende på vilket intresse för läsning som finns. Eftersom de flesta arbetsgivare inte tillåter läsning på arbetstid blir det här ett glapp mellan de formella och de reella kvalifikationskraven.

Vi var intresserade av vilka krav bibliotekarierna uppfattar finns på dem i rollen som litteraturförmedlare. Detta skriver vi om i avsnitt 4.5. För att kunna förmedla litteratur anser informanterna att det krävs kunskap om och erfarenhet av densamma. Förutom erfarenhet av förmedlingsarbete och lärdomar härav anser informanterna att de behöver läsa mycket för att skaffa den kunskap inom litteratur de anser vara nödvändig för att göra ett bra arbete som litteraturförmedlare. Inställningen till kravet att läsa litteratur knuten till arbetsuppgifter efter arbetstid skiljer sig åt informanterna emellan. De som arbetar riktat mot barn känner att detta krav inte går att bortse från. En av de äldre bibliotekarierna säger att hon tidigare kände krav att läsa för jobbet på sin fritid, men att hon slutat med det. Ett par av de yngre säger att de inte känner krav på att ha läst allt de förmedlar vilket gör att de inte ägnar fritiden åt yrkesrelaterad läsning. Förutom att hålla sig uppdaterade när det gäller litteratur känner informanterna krav på sig att ta egna initiativ till att utvecklas i sin yrkesroll. Att ta det ansvaret tycks vara en del i yrket som bibliotekarie enligt informanterna.

Eftersom samtliga informanter uttalade sig om utbildningsfrågor gjorde vi en egen kategori för detta i avsnitt 4.6. Alla utom en av bibliotekarierna har någon form av formell utbildning inom litteraturhistoria eller litteraturvetenskap. Åsikterna om huruvida litteraturvetenskap bör ingå i bibliotekarieutbildningen eller inte går isär. De säger alla att de haft nytta av sin utbildning knuten till litteratur, men några uppger att de skulle klara sig lika bra utan. En informant går så långt att hon säger att hon tror att litteraturkännedomen kan bli för akademisk om den vilar på formell utbildning. Åsikter om att bibliotekarieutbildningen strävar efter akademisering genom att dra mer mot informationsvetenskap ventileras också.

Även informanterna i Linds uppsats *Skönlitteraturens budbärare; Folkbibliotekariers syn på det litteraturförmedlande arbetet* menar att kompetens inom förmedlingsarbetet bygger på litteraturkännedom och en rad sammansatta kunskaper och egenskaper vilka de själva har skyldighet att tillägna sig. Slutsatserna i Linds uppsats är att det behövs en gemensam teoretisk grund för det litteraturförmedlande arbetet, utökade praktikgemenskaper där erfarenhet kan utbytas och väl utvecklade sökverktyg och kataloger som kan underlätta i det förmedlande arbetet. Resultatet i vår uppsats liknar Linds i hög utsträckning. Vi tycker oss i vår studie kunna se att informanterna uppfattar sig som kompetenta litteraturförmedlare men att de saknar en gemensam definition om vad god litteraturförmedling innebär.

De kompetenser som krävs för att informanterna ska känna att de klarar av sitt arbete på ett tillfredsställande sätt är inte definierade under utbildningen eller av arbetsgivaren utan upp till individen att själv bestämma. Detta tycks göra bibliotekarierna osäkra på vilka krav arbetsgivaren ställer på dem. Ovissheten verkar resultera i att bibliotekarierna ägnar stor tankeverksamhet åt hur de ska bete sig som litteraturförmedlare. Det finns en godtycklighet i vad professionen innebär i ett yrke där de verksamma på eget initiativ

ska utveckla sin kompetens och avgöra vilka delar som ingår. Vissa besöker ibland andra bibliotek, andra läser olika bokbloggar på fritiden och ytterligare någon ligger vaken sent på kvällen och läser barnböcker. Vi delar Linds slutsats att det finns stora möjligheter att effektivisera bibliotekaryrket genom att definiera centrala begrepp såsom litteraturförmedling och litteraturkännedom liksom andra kompetenser som ingår.

Vi har med utgångspunkt i Ellströms teorier om vad yrkeskompetens innebär (se s. 11, 12) dragit slutsatsen att de personer vi har intervjuat till vår undersökning besitter hög kompetensnivå. Detta eftersom de enligt vår mening uppfyller alla de kriterier Ellström tillskriver kompetens. De har förmågan att utföra sitt arbete framgångsrikt, (enligt sig själv och andra), förmågan att identifiera, utnyttja och utvidga det tolknings- handlings- och värderingsutrymme som arbetet erbjuder när de ser möjligheter till detta. Dessutom verkar de leva upp till de krav arbetet ställer på dem om man jämför med den lokala biblioteksplanen. Frågan vi ställde gällde dock huruvida de själva tycker att de uppfyller kraven det litteraturförmedlande arbetet innebär. Vi uppfattar att informanterna tycker sig leva upp till yrkets krav utefter de kriterier de själva har bestämt att litteraturförmedlingen ska innehålla. Problemet är att det inte finns en gemensam definition på detta. Därför blir det svårt att besvara denna fråga.

5.3 Förslag på fortsatt forskning

Av vår undersökning har vi bland annat dragit slutsatsen att det tycks vara svårt för bibliotekarier att förhålla sig till vilka kompetenser de förväntas besitta i relation till litteraturförmedling och litteraturkännedom. Därför skulle vi tycka att det vore intressant med forskning om hur väl utbildningen inom biblioteks- och informationsvetenskap lämpar sig för arbetet på folkbibliotek. Det skulle också vara spännande att undersöka hur en utbildning helt riktad mot arbete på folkbibliotek skulle kunna se ut. Vad skulle ingå i en sådan utbildning för att ge de blivande bibliotekarier kunskaper tillräckliga för att känna sig trygga med vad som förväntas av dem vid arbete på folkbibliotek?

Ett annat förslag på fortsatt forskning skulle kunna vara att undersöka hur det kan komma att bli i framtiden då det gäller att kunna förmedla litteratur på ett kompetent och effektivt sätt. Är det att föredra att ha läst mycket litteratur själv, eller kan litteraturförmedling ske enbart genom att söka information i katalogen? Inom detta område hade det också varit intressant att undersöka hur bibliotekarier skulle kunna leva upp till de krav som ställs på henom i yrkesrollen.

Om det som vår undersökning indikerar är så att det krävs en del egenskaper för att känna sig bekväm i rollen som bibliotekarie skulle det vara intressant att undersöka hur sådana egenskaper kan vara möjliga att lära sig inom ramen för formell utbildning.

Källförteckning:

Opublicerade källor:

Borås

Bibliotekshögskolan

Intervjuer. Utskrifter av ljudupptagningar november 2013. Ljudupptagningarna finns i författarnas ägo.

Publicerade källor:

Balling, Gitte & Kann-Christensen, Nanna (2010). *What we talk about, when we talk about literature promotion: Changes in policies and practice: from centralism to network*. Köpenhamn: IVA, (det Informationsvetenskabelige Akademi).

Balling, Gitte & Kann-Christensen, Nanna (2010). *Using the user: Notions on literature promotion in Danish public libraries: European public libraries today and in a historical context: Nordic conference on public library research*, December 9th 2010, Oslo. Köpenhamn: IVA, (det Informationsvetenskabelige Akademi).

Bryman, Alan (2002). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.

Ellström, Per-Eric (1992). *Kompetens, utbildning och lärande i arbetslivet; problem, begrepp och teoretiska perspektiv*. Stockholm: Norstedts Juridik.

Eslon, Marie & Ljungdahl, Maria (2006). *Vad gör de egentligen? En undersökning om bibliotekariers arbetsuppgifter*. Borås: Högskolan i Borås, Bibliotekshögskolan/ Biblioteks- och informationsvetenskap. (Magisteruppsats: Biblioteks- och informationsvetenskap 2006:85)

Goleman, Daniel (1998). *Känslans intelligens och arbetet*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Höglund, Lars (2000). *Biblioteks- och informationsvetenskap som studie- och forskningsområde*. Borås: Högskolan i Borås/ Avdelningen för biblioteks- och informationsvetenskap.

Kann-Christensen, Nanna & Balling, Gitte (2011). *Literature Promotion in Public Libraries - Between Policy, Profession and Public Management*. Nordisk Kulturpolitisk tidskrift. Vol. 14, Nr. 1 - 2, s. 100 – 119.

Kappelin Rääf, Anne & Lundgren, Martina (2004). *Folkbibliotekariens yrkesidentitet: vad den består av och hur den formas*. Lund: Lunds universitet. (Magisteruppsats: Biblioteks- och informationsvetenskap 2004:12)

Kåring Wagman, Anna (2007). *Sverige - så in i Norden efter. En jämförelse av nationell bibliotekspolitik i Danmark, Finland, Norge och Sverige*. Stockholm: Svensk biblioteksforening. (Rapport från Svensk biblioteksforening 2007).
http://www.biblioteksforeningen.org.test.levonline.com/organisation/dokument/pdf/Sverige_Norden_efter.pdf [2013-12-11]

Kåring Wagman, Anna (2008). *Bibliotekarien och professionen; en forskningsöversikt*. Stockholm: Svensk biblioteksforening. (Rapport från Svensk biblioteksforening 2008).
<http://www.biblioteksforeningen.org/wp-content/uploads/2011/08/Professionen2.pdf> [2013-09-15].

Lantz, Annika (2013). *Intervjumetodik*. Lund, Studentlitteratur.

Lind, Anneli (2010). *Skönlitteraturens budbärare. Folkbibliotekariers syn på det litteraturförmedlande arbetet*. Borås: Högskolan i Borås, Bibliotekshögskolan/ Biblioteks- och informationsvetenskap. (Magisteruppsats: Biblioteks- och informationsvetenskap 2010: 50)

Läsandets kultur (2012). Slutbetänkande av Litteraturutredningen. Stockholm: Fritze. (Statens offentliga utredningar (SOU), 2012:65).

<http://www.regeringen.se/content/1/c6/20/02/57/65903c80.pdf> [2013-11-17].

Moring, Camilla & Hedman, Jenny (2006). *At blive bibliotekar; om læring og udvikling af professionsidentitet i uddannelse og praksis*. Frederiksberg: Forlaget Samfundslitteratur.

Nationalencyklopedin (elektronisk) 2013. www.ne.se/litteratur. [2013-12-27].

Schreiber, Trine & Elbenhausen, Hans, (red.) (2006). *Bibliotekarerne; En profession i et felt af viden, kommunikation og teknologi*. Frederiksberg: Forlaget Samfunslitteratur.

Trost, Jan (1997). *Kvalitative intervjuer*. Lund, Studentlitteratur.

Tveit, Åse (2004). *Innganger; Om lesning och litteraturformidling*. Bergen: Fagbogforlaget.

Bilaga 1

Frågelista till intervjuerna

Vad tänker du på när du hör begreppet "litteraturförmedling"? (och vad innebär det?)

Hur jobbar du med litteraturförmedling?

Vad är det som påverkar hur och vilken litteratur som förmedlas?

Vad innebär det att ha litteraturkännedom?

Hur har du skaffat dig litteraturkännedom?

Läser du?

Läser du för nöjes skull eller för jobbet?

Ingår läsning i din arbetstid? I så fall hur mycket?

Hade du läst i samma omfattning om du inte arbetat som bibliotekarie?

Kan du på arbetstid läsa den litteratur som du anser dig behöva för att känna dig trygg och kompetent i din roll som litteraturförmedlare?

Är det viktigt att läsa mycket som bibliotekarie?

Vad för slags litteratur läser du?

- på fritiden?

- på arbetstid?

Vad innebär det att vara kompetent i den litteraturförmedlande rollen?(Och hur blir man det?)

Vilken är den viktigaste egenskapen hos en bibliotekarie som ska förmedla litteratur? (eller är det kanske flera?)